

ՇՆՈՒՄ ԶԷ ԻՐԱՆԿԱՄՈՒՅԻՆ

L. Ահարոնեան

1999 թականի հոկտեմբեր 27-ի ոճրագործութիւնից յետոյ տարբեր շշուկներ եւ ենթադրութիւններ էին արտացոլում այդ հարցի կապակցութեամբ, որոնք հիմնականօրէն առնչում էին տարածքային փոխանակմանը՝ փոխել Մեղրին Արցախի հետ:

Դա հայ ժողովրդի համար այն աստիճանի անընդունելի է, որ դրա սաղմը նախքան աճի հասնելու արգանդում ոչնչացուի եւ ՀՀ տարբեր բարձրաստիճան պատասխանատուների կողմից հերքուի:

Բայց այդ թեմայի վերաբերեալ խօսակցութիւնը դեռեւս չարունակում է Աշոտ Մանուչարեանի եւ Արամ Մարգարեանի վերջին շաբաթների ելոյթներով եւ ասուլիսներով ու մամուլի թեր եւ դեմ կարծիքներով:

Անցեալ շաբաթ մի քանի օրով զոնում էի Երեւանում եւ ծանօթացայ վերոյիշեալ հարցի վերաբերեալ մի այլ տարբերակի մասին ամկայ շշուկների հետ:

Չնայած որ չի կարելի այդ կարգի ոչ պաշտօնական խօսակցութեան վրայ հիմնել, բայց, որ հարցը լուրջ ծրագիր է թէ միայն շշուկ, որեւէ անպատեհութիւն չի լինի այդ թեման քննարկման ենթարկել:

Հարցը սա է, որ Արդրեջանից սկսած Հայաստան, հարաւային տարածաշրջանի՝ Մեղրու մօտակայքից մի ինքնավար գօտի ստեղծի, որով հնարաւոր լինի մի նախաձեռնող հաստատելով՝ Արդրեջանի քարիւղը Նախիջեւանի եւ Թուրքիայի տարացքով հասցնել Միջերկրական Ծովի թրքական նաւահանգիստ, այնտեղից էլ դէպի Եւրոպական տարբեր երկրներ: Այդ խողովակին զուգահեռ մի երկաթագիծ եւ մեքենաների երթուէկութեան մայրուղի է կառուցելու: Մեղրու շրջանում այդ գօտին պիտի օղային կամրջով ապահովի, որպէսզի Իրան-Հայաստան ճանապարհի հետ չխաչաձեւի եւ այդ ինքնավար գօտու հսկողութիւնը միջազգային ուժերին յանձնի:

Ի դիմաց՝ Հայաստանը կը ստանայ երեք միլիարդ ԱՄՆ դոլար, մայրուղուց օգուելու հնարաւորութիւն, Արցախը, Լաչինի անցքը եւ Նախիջեւանի Սադարակ քաղաքը: Հայաստանն էլ իր հերթին պիտի Արդրեջանից գրաւած տարածքները վերադարձնի ազերիներին:

Այս հարցն է, որի մասին Երեւանում որոշ շրջանակներում խօսում էր, դա իրագործելու՞ է թէ ոչ, ոչ որ փաստերով չի մօտենում հարցին եւ անելի շուտ կարելի է շշուկ համարել:

Այս հարցը բաւականին ուշագրաւ եւ յոյժ կարեւոր խնդիր է, ուստի ես հետաքրքրելով դրանով, այդ շշուկը քննարկման են ենթարկում:

Ա. Ո՞ր կողմն է շահելու այդ «առեւտրից», Արդրեջանը ներկայումս կղզիացած վիճակում է գտնուում, այդ գօտին

ստեղծելով նրա հարմար հնարաւորութիւն կը ստեղծի ամենամօտիկ եւ էժան միջոցներով իր քարիւղն արտահանի եւ ազատ շուկաներին հասցնի, եւ ձեռք բերած հասոյթով իր պարտքերը մարի եւ տնտեսապէս աճի: Այդ մայրուղին Արդրեջանի համար, դէպի Եւրոպա մի նոր ելք կը լինի եւ դա տնտեսական տեսակէտից ազերիների համար շատ կարեւոր հանգամանք է համարում:

Բ. Նկատի ունենալով, որ տարիներ է ինչ Արդրեջանը Արցախի պատերազմում պարտուել է եւ որեւէ յոյս չունի որ այդ հայկական հողերն իրեն վերադարձնեն բանակցութիւնների միջոցով, ուստի Բաքուն առիթ է ունենում Արցախը բանակցութեան միջոցով ծառայեցնել իր շահերի համար:

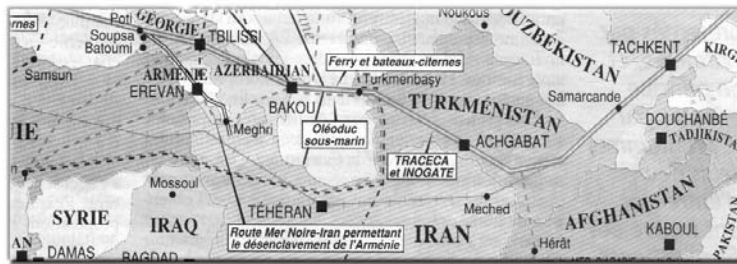
Գ. Ներկայում Արդրեջանը Նախիջեւանից բաժանած է, ռազմավարական տեսակէտից Իրանի եւ Հայաստանի համար մի կատարեալ բնական աշխարհագրական դիրք է համարում, եթէ ինքնավար գօտու ծրագիրը իրագործի մայրուղու միջոցով՝ վերոյիշեալ դիրքը կը վերանայ եւ կարժեքազրկի:

Դ. Այդ գօտիու գոյանալով Հայաստանի հարաւային մասում ճեղքած է ստեղծում:

Նշած կէտերը քիչ ու շատ այդ շշուկի կարեւոր հարցերն են: Այս թեման չպիտի սահմանափակելի Հայաստանի եւ Արդրեջանի մէջ տիրող շահերով կամ վնասներով, մի երրորդ կողմ էլ գոյութիւն ունի, որ ոչ արիւն է տել, ոչ միւթական վնասներ տեսել եւ ոչ էլ հարիւր հազարներով փախստականներ է ունեցել եւ դա այս բանակցութեան մէջ ամենամեծ շահողը՝ Թուրքիան է, եթէ այդ շշուկը իրագործի Թուրքիան կը հասնի իր դարերի փափագին: Այդ շշուկային մայրուղիի միջոցով Թուրքիան կապուում է Արդրեջանի եւ Միջին Ասիական իր ցեղակից երկրների հետ (Թուրքիա, Նախիջեւան, Արդրեջան, Ղազախստան, Թուրքմենստան, Ուզբեկստան եւ Կիւրկիզստան): Այդ երկրներում ստեղծելու են թուրքական արտադրանքների համար մի 60-70 միլիոնանոց շուկայ, քաղաքական տեսակէտից էլ վերոյիշեալ երկրներում պանթուրանիզմի զարգացման միջոց կը ստեղծի:

Այդ հարցում Իրանը, Հայաստանը, Ռուսաստանը եւ Չինաստանը կունենան լուրջ ռազմավարական հարցեր: Իրանի համար Թուրքիայի միացումը միջին Ասիական երկրներին մի լուրջ անվտագութեան սպառնալիք է եւ նոյնն է նաեւ Ռուսաստանի Ասիական տարացքների հարաւային մասերի նկատմամբ, Չինաստանի արեւմուտեան սահմաններն էլ պանթուրանիզմի զարգացմանով վտանգի կենթարկւեն:

Նկատի առնելով, որ Հայաստանը հարաւային Կովկասում Ռուսաստանի ամենակարեւոր դաշնակիցն է՝ ուստի նա Կովկասի դարբան է համարում:

Շար. էջ 11-ում

ԲԵՆՅ ԿՅ ՆՅ ՍԾՅ ՍՅ ՍՄՅ

Ընտրեցին Թեհրանի բեմի Պատգամատրական ժողովի հոգևոր պատգամատրները.- Սոյն թականի հոկտ. 21-ին տեղի ունեցաւ Թեհրան քաղաքի քահանայից համագումար՝ նախագահութեամբ Գերշ. Տէր Սեպոհ եպիս. Սարգսեանի:

Համագումարի ընթացքում ընտրուեցին 12-րդ ՊԺ-ի հոգևոր պատգամատրները՝ հետեւեալ ցանկով:

1. Արժ. Տէր Վարպազատ աւ. քինյ. Տէրտէրեան
2. Արժ. Տէր Գուրգէն քինյ. Ներ-սիսեան
3. Արժ. Տէր Վազգէն քինյ. Շը-մատնեան
4. Արժ. Տէր Արսէն քինյ. Աւետ-եան
5. Արժ. Տէր Մեսրոպ քինյ. Ռաթնեսան
6. Արժ. Տէր Կոմիտաս քինյ. Ղարախանեան
7. Արժ. Տէր Խաչատուր քինյ. Յարութիւնեան

Վահագնի երոյթը ԲաՖՖի համալիրում.- Սոյն թականի նոյեմբերի 8-ից ԲաՖՖի համալիրի նորակառոյց սրահում երոյթ ունեցաւ Հայաստանի «Վահագն»-ի անուան երգիչ-պարի համույթը:

Սրբազան հայրը երոյթ ունեցաւ Չարմահայ միութիւնում.- Սոյն թականի նոյեմբերի 7-ին Չարմահայ միութիւնում ԸԿՅ կողմից հրաւիրուած էին 12-րդ ՊԺ ընտրութեան ենթալսանճանխմբերի անդամները եւ ընտրութեան հսկիչները: Երոյթ ունեցան ԸԿՅ նախագահ՝ պրն. Թովիկ Սարուխանեանը եւ փոխնախագահ՝ պրն. Գուրգէն Արմուսեանը:

Վերջում խօսք տրեց Թեհրանի Թեմի Առաջնորդ՝ Տէր Սեպոհ Եպիսկոպոս Սարգսեանին:

Սրբազան Հայրը իր խօսքերում նշեց, որ, - «ազգային աշխատանքները մնանում են մի մուգայիկի: Այնտեղ տարբեր մտածելակերպ ունեցող մարդիկ իրենց գործունէութիւնը այնպէս են ծաւալում, որը ներդասակութիւն ունենայ մուգայիկի գոյների հետ: Սակայն կան այնպիսիները, որոնք իրենց գործունէութեամբ դուրս են մնում այդ մուգայի-

կից: Դրանք ամբոխավարութեամբ են զբաղում եւ կոչում են խանգարիչներ: Վերջերս ես առիթ ունեցայ մի պետական շրջանակում պարսիկ ներկայացուցչի հետ հանդիպելու, որ ինձ հարց տուց թէ՛ ինչպիսի՞ մարդիկ կան ձեր համայնքում: Ես պատասխանեցի, որ ամէն տեսակ մարդ էլ կայ: Չգիտեմ ինչի՞ն էք ակնարկում: Չեր խօսքերով դուք նրանց «մոնա-Ֆեդ» (պառակտիչ) էք անուանում, դրանցից էլ մեր համայնքում կան, եւ եթէ այդ «մոնա-Ֆեդ»-ները գալիս են ձեզ մօտ եւ խօսում են, դուք նրանց մի լսէք, քանզի դրանով մեզ կը վիրարորէք»:

Նա իր խօսքերում անելացրեց, որ, «Այս համայնքը իր ղեկավար մարմնում պէտք է ներգրաւի տարբեր մթածելակերպի, եւ գաղափարների տէր մարդկանց: Չնայած կան մարդիկ, որոնք կարծում են թէ գոյութիւն ունեն, եւ ընդհանրապէս կան միութիւններ, որոնք կարծում են գործունէութիւն են ծաւալում, բայց ենթադրում են թէ գործունէութիւն են ծաւալում»:

ԲԵՆՅ Կ

Հանդիպեցին՝ Իրանի արտգործնախարարը եւ Ռուսաստանի պաշտպանութեան նախարարը.- (Հանրասթեգի օրաթերթ 28.10.00).- Տաջիկստանում նրանք հանդիպել են ԱՊՀ-ի նախարարների խորհրդատական հանդիպումների ժամանակ: Նրանց խորհրդակցութեան նիստն է դարձել Տաջիկստանի ու ԱՖղանըստանի միջեւ եղած լարւածութիւնը:

Չպիտի սպասել, որ բոլոր մարդիկ միեւնոյն ձեւով մտածեն (Հանրասթեգի օրաթերթ 30.10.00).- Իրանի ՆԳ նախարար պրն. Մուսաի Լարին մի հանդիսութեան ժամանակ ասել է, որ չպէտք է սպասենք, որ բոլորը միեւնոյն ձեւով մտածեն, որովհետեւ ժողովրդի սպասելիքները արտացոլում են ըստ իրենց տարբեր պահանջների հիման վրայ: Նա անելացրել է, որ երբ ներկայ իշխանութիւնը ձեւաւորեց՝ գոյութիւն ունէր 33 տուկոս քիւղջէյի բաց, 32 միլիարդ դոլար արտաքին պարտք եւ մարքի եկամուտների իջեցում: Այդուհանդերձ ներկայումս արտաքին պարտքերի

1/3-ը փակել է եւ պետութիւնը ունի քիւղջէյի եւ եկամուտի աճ:

ՀՀ պաշտպանութեան նախարար՝ Սերժ Սարգսեանը Թեհրանում.- Սոյն թականի նոյեմբերի 8-ին պաշտօնական այցով Իրան ժամանեց Հայաստանի Հանրապետութեան Պաշտպանութեան նախարար՝ պրն. Սերժ Սարգսեանը:

Նա հանդիպում ունեցաւ Իրանի Իսլամական Հանրապետութեան նախագահ՝ պրն. Խաթամիի, Ազգային Անվտանգութեան խորհրդի քարտուղար՝ պրն. Հասան Ռոհանիի, արտգործ նախարար պրն. Զ. Խառազիի եւ մի շարք ղեկավար պատասխանատուների հետ, որտեղ քննարկեցին երկու երկրներին յուզող հարցեր:

Իրանական ապրանքների ցուցահանդէս-վաճառք նոյեմբերին (Ազգ 07.09.00).- Երեւանում նոյեմբեր ամսին տեղի կունենայ իրանական արտադրութեան ապրանքների 7-րդ վաճառքցուցահանդէսը, Թեհրանում կայացած մամուլի ասուլիսի ժամանակ յայտնել է Իրան-Հայաստան Առևտրական Պալատի նախագահ՝ Լ. Ահարոնեանը:

Ահարոնեանի խօսքերով, ցուցահանդէսի նպատակն իրանցի արտադրողներին «կովկասում քիզնեսի դարպաս» հանդիսացող հայկական շուկայ ներգրաւելու համար հինք նախապատրաստելն է: Ցուցահանդէսը տեղի կունենայ Երեւանում՝ 2200 քառակուսի մետր տարածքում: Վերջին երեք տարիների ընթացքում պալատը Հայաստանում կազմակերպել է երեք ցուցահանդէս եւ հայկական շուկայի զարգացման գործում շուրջ 100 մլն ԱՄՆ դոլար է ներդրել, ԻԲՆԱ գործակալութեանը յայտարարել է Լեւոն Ահարոնեանը:

ԹՅ Թ ԷՐ Ե Կ

Ֆրանսիայի Մեծատը ճանաչեց Հայոց Տեղապալանութիւնը (08.11.00 Մեղիամասը).- Ս.թ. նոյեմբերի 8-ին 164 կողմ, 40 դէմ եւ 4 ձեռնպահ քվեներով, Ֆրանսիայի Մեծատը պաշտօնապէս ճանաչեց 1915 թ. Հայոց Մեծ Եղեռնի փաստը: Հարցի քննարկումը տեւել է 4 ժամ: Ֆրանսիայի Հայկական Ազգային Խորհրդ-

դի նախագահ Արա Գրիգորեանը ասել է. «Դա մի մեծ յաղթանակ է Ֆրանսիայի, Հայ ժողովրդի եւ բոլոր մարդկային հասարակութեան համար»: Քեւերկութեան ժամանակ շուրջ 1000 հայեր հաւաքել էին Սենատի շէնքի մուտքի մօտ:

Այսպիսով, յաջորդ քայլը լինելու է Ֆրանսիայի Ազգային Ժողովի հաստատումը, որից յետոյ որոշումը կը տրի Նախագահ Օակ Շիրակի ըստորագրութեան համար:

Այս իրադարձութեան առիթով ողջիւններ են յղել ՀՀ. արտգործնախարարը, Հայաստանի եւ սփիւռքի բազմաթիւ դէմքեր:

Հարկ է նշել, որ 1998 թ. մայիսին, Հայկական Յեղասպանութեան հարցը ընդունել էր Ֆրանսիայի Խորհրդարանի կողմից, սակայն պետութեան ճնշումների պատճառով չէր ներառել Սենատի օրակարգում:

Հայկական Յեղասպանութեան հարցի քննարկումը տեղի կունենայ ս.թ. նոյեմբերի 13-14-ին Իտալիայի Խորհրդարանում:

Հայաստանը Եւրոխորհրդի անդամ. - Ս.թ. նոյեմբերի 8-ի ժամը 8-ին Եւրոխորհրդի նախարարների խորհուրդը որոշում կատարեց Հայաստանի Եւրոխորհրդում անդամակցութեան կապակցութեամբ: Որոշումը կայացաւ առանց որեւէ մի դէմ ձայնի, այլապէս որոշումը կը յետաձգուէր: Հայաստանի դրօշը 2001 թ. յունւարին կը բարձրացի Եւրոխորհրդի շէնքի առաջ: Հայաստանը լրացրել է Եւրոխորհրդի բոլոր պայմանները եւ յունւարի իրադարձութիւնը անկասկած է:

ՀՅԴ-ն դառնում է հայաստանակենտրոն. - «Դաշնակցութիւնը, լինելով հայաստանա-

կերտող, այսօր արդէն դառնում է նաեւ հայաստանակենտրոն եւ պարբերաբար բիրտյի լիազումար նիս-

տերն անցկացնում է Երեւանում»: Այս բառերով սկսեց ՀՅԴ Հայաստանի Գերագոյն մարմնի կենտրոնական գրասենեակում իրաւիրած մամուլի ասուլիսը, որը վարում էին ՀՅԴ բիրտյի 3 անդամներ՝ Վա-հան Յովհաննիսեանը, Կարօ Արմէնեանը եւ Մարիօ Նալբանդեանը: Նրանք ասուլիսի էին եկել ՀՀ նախագահ Ռոբերտ Զոյաբեանի հետ կայացած հանդիպումից յետոյ, որին մասնակցել էին ՀՅԴ բիրտյի բոլոր անդամները:

ՕՒԷՁ 1/4Պ 2 ՍՒԷՍ

Լիբանանի Խորհրդարանական ընտրութիւններում Ռաֆիղ Հարիրիի ցանկերը՝ իրենց հայ թեկնածուներով մեծ յաղթանակ տարան. - Սոյն քուակնի սեպտեմբերի 3-ին տեղի ունեցաւ Լիբանանի խորհրդարանի ընտրութիւնների վերջին հանգրուանը, որի ընթացքում նախկին վարչապետ Ռաֆիղ Հարիրիի գլխավորած ընդդիմադրութեան ցանկերը մեծ յաղթանակ տարան՝ տիրանալով մայրաքաղաք Բէյրութի բոլոր 18 աթոռներն, որոնց մէջ կային նաեւ հայկական 4 աթոռներ:

Բէյրութի շրջանի մէջ Հարիրիի ցանկերի արձանագրած 22 մեցուցիչ արդիւնքների գլխաւոր գոհերը դարձան վարչապետ Սալիմ Հոսն իր կառավարութիւնը 3 անդամներով եւ ՀՅԴ, որի ներկայացրած 4 թեկնածուները ծանր պարտութիւններ կրեցին:

Հարիրիի ցանկերով յաղթական դուրս եկան նախկին երկու խորհրդարանների մէջ Սոցիալ Դեմոկրատ Հնչակեան Կուսակցութեան նրեկայացուցիչ՝ դոկ. Տիլա ճերէճեանը, Ռամկավար Ազատական Կուսակցութեան Կենտրոնական Վարչութեան ատենապետ Յակոբ Գասարճեանը (Լիբանանի պատմութեան մէջ առաջին Ռամկավար պատգամատորը), անկուսակցական Ժան Յովասափեանը եւ անկուսակցական Մերժ Թուրսարգիսեանը: Առաջին երեքը գրաւեցին Հայ Առաքելական համայնքի սահմանում աթոռները, իսկ Թուրսարգիսեանը տիրացաւ Հայ Կաթողիկէ համայնքի աթոռին:

Դաշնակցութեան կողմից ներկայացրած չորս թեկնածուներ՝ Յակոբ Բագրատունին (Լիբանանի ՀՅԴ

ԿԿ-ի ներկայացուցիչ), նախարար՝ Արթուր Նազարեանը (անկուսակցական), Ստեփան Աբաջեանը (անկուսակցական) եւ Աբրահամ Տէտէյեանը (անկուսակցական) դուրս մնացին՝ ձայների մեծ տարբերութեամբ: Պարտողների շարքում էր նաեւ ՍԴՀ կուսակցութեան ներկայացուցիչ՝ Միհրան ՄէՖէրեանը:

Բէյրութից դուրս, Բէքայի նահանգի հայկական միակ աթոռին տիրացաւ անկուսակցական Ժորժ Գասարճին, որը մրցակից չունէր իր դէմ: Իսկ, Լեռնալիբանանի մէջ, մի շարք առաջ տեղի ունեցած ընտրութիւնների ընթացքում յաղթական դուրս եկաւ Դաշնակցութեան ներկայացուցիչ՝ Մեայու Յովհաննեանը:

Դաշնակցութիւնը, որ անցած 50 տարիների ընթացքում, օրւայ իշխանութիւնների հովանաւորած ցանկերով մասնակցում էր ընտրութիւններին ու պետական միջամտութիւնների եւ ճնշումների շնորհիւ գրաւել էր հայկական աթոռները, այս ընտրութիւններում եւս մասնակցեց պետական հովանաւորած ցանկերով: Սակայն, այս անգամ պետական ցանկերը անկարող եղան կասեցնելու Ռաֆիղ Հարիրիի լաւ Ֆինանսատուած ընտրաըշաւը:

Ըստ պաշտօնական տւեայների, միայն 8500 հայ ընտրողներ են մասնակցել քուակցութեան ու նրանց ձայները բաժնել են երկու հակադիր ցանկերի միջեւ:

Հարիրիի ցանկերով ընտրած հայ թեկնածուները յայտարարեցին թէ, նոր խորհրդարանի մէջ պիտի պահեն հայկական բոկը որը անցեալում դեկավարում էր Դաշնակցութեան միջոցով: Նրանք յայտնեցին թէ, պիտի իրաւիրեն նաեւ Դաշնակցութեան պատգամատրին, որպէսզի մաս կազմի այդ բոկին միասնաբար պաշտպանելու ու հետապնդելու հայ համայնքի շահերն ու իրաւունքները: Իսկ ինչ վերաբերում է ընդհանուր Լիբանանեան քաղաքական հարցերին, նրանք շեշտեցին թէ, պիտի հետեւեն իրենց ընտրական բոկին:

Հայ թեկնածուների ստացած ձայները

Ժորժ Գասարճի	27027
Յակոբ Գասարճեան	26233
Տիլա ճերէճեան	26157
Ժան Յովասափեան	26088
Մերժիկ Թուրսարգիսեան	26062

Արթուր Նազարեան 13628
Մտեփան Արաճեան 13267
Յակոբ Բագրատունի 13183
Սիհրան Մեֆեբեան 12209
Աբրահամ Տոտեյեան 11088

«Նոր սերնդի ձայն» (Անգլեա)

Նոր հեռուստամարաթոնը եւս ի նպաստ Արցախի «Հիւսիս-հարաւ» մայրուղու.- 1996 թ.-ից Մ. Նահանգներում ամէն տարի անցկացող հեռուստամարաթոնն այս տարի տեղի կունենայ նոյեմբերի 23-ին, Լոս-Անջելեսում վերջերս կայացած մամուլի ասուլիսի ընթացքում յայտարարեց «Հայաստան» համահայկական հիմնադրամի Կալիֆորնիայի մասնաճիւղի նախագահ Ջաւեն Խանջեանը: Ինչպէս անցեալ տարի, այս անգամ եւս հեռուստամարաթոնից ստացելիք ողջ հասոյթը կը տրամադրուի Արցախի հիւսիս-հարաւ մայրուղու վերջին հատածի կառուցմանը: 30 կմ երկարութիւն ունեցող այդ հատածն ընդգրկում է Գանձասար- Թաշրուլաղ . (20 կմ) եւ Կարմիր Շուկ- Դրախիկ (10 կմ) հատածները: Աւարուելուց յետոյ 169 կմ ընդհանուր երկարութիւն եւ 25 միլիոն դոլար արժէք ունեցող մայրուղին Մարտակերտի շրջանը կը կապի Հաղարծնի եւ կը հատի Արցախի Հայաստանին կապող Ստեփանակերտ- Գորիս ճանապարհը: Ըստ Ջաւեն Խանջեանի, այս տարի հեռուստամարաթոնից ակընկալող հասոյթը կը գերազանցի անցեալ տարւայ 5 միլիոն դոլարը: 11 ժամ տեւելիք հեռուստամարաթոնի աշխատանքների առաջին 5 ժամերին ուղիղ եթերով հետեւելու են նաեւ Հայաստանում, Եւրոպայում, ԱՊՀ երկրներում, Միջին Արեւելքում եւ Ծոցի երկրներում:

Յիշեցնենք, որ 1999 թ. հեռուստամարաթոնի զլխատը նւիրատուներն էին, բացի զանգուածային մասնակցութիւններից, Լիմսի հիմնադրամը՝ 1 մլն, Ալբերտ Բոյաջեանը՝ 0,5 մլն, ՔաՅեւջեան ընտանեկան հիմնադրամը՝ 450 հազար, Լուիզ Միմոն Մանուկեանը՝ 350 հազար, Անդրանիկ Բերբերեանը՝ 250 հազար, Հրայր Յովնանեանը՝ 250 հազար, Հրաչ Գաբրիէլեանը՝ 100 հազար, Կարոլին Մուզարը՝ 100 հազար, Վահագն Յովնանեանը՝ 100 հազար, «Հայաստան» հիմնադրամի Ֆրանսիայի մասնաճիւղը՝ 100 հազար դոլարով:■

Հաղորդագրութիւն

Միջին հայրենակիցներ, Թեհրանի հայոց թեմի 12-րդ Պատգամատրական Ժողովի մաս կազմող քաղաքների ընտրութիւնները տեղի ունեցան նոյն ուրբաթ, հոկտ. 20-ին, 2000 թականին:

Այդ քաղաքների ընտրական սրնդուկները եւ համապատասխան փաստաթղթերը տեղափոխուեցին ազգային առաջնորդարան, ուր եւ կը պահուի առայժմ:

Ընտրութիւնների արդիւնքը հետեւեալն է, որ ներկայացնում ենք մեր յարգելի ժողովրդին:

- Արաք
- Արարատ Զեշիշեան 176 քւտ
- Վարդան Պողոսեան 111 քւտ
- Անձնակոմիտանորդ՝
- Բարգէն Աբրահամեան 87 քւտ
- Ղազարի
- Ռոմիկ Թարոյեան 16 քւտ
- Անձնակոմիտանորդ՝
- Մարո Մատթեոսեան 7 քւտ
- Ռաշտ
- Արամը Ղարիբեան 25 քւտ
- Անգալի
- Միքայէլ Իւնանիսեան 53 քւտ
- Մարի
- Յովհաննէս Ղարեհ Մաթթոսեան 54 քւտ
- Գորգան
- Բաղդասար Չոլաքեան 91 քւտ
- Մաշխաղ
- Ալֆրէդ Հաւան 15 քւտ
- Անձնակոմիտանորդ՝
- Արմէն Բաղդասարեան 7 քւտ

Թ. Շ. Թ. 12-րդ Պատգ. Ժողովի Ընտր. կենտր. յանձնախումբ

Հաղորդագրութիւն

Այսու հաղորդում ենք Ատրպատականի հայոց թեմի հայ համայնքին, որ թեմի Պատգամատրական Ժողովի 17-րդ նստաշրջանի ընտրութիւնները կազմակերպելու նպատակով, Ատրպ.-ի հայոց թեմի կաթողիկոսական փոխանորդ Գերայ. Հայր Նշան Ժ. վրդ. Թոփուգեանի նախագահութեամբ, 2000 թ. հոկտ. 25-ին, ազգային առաջնորդարանում կազմուած նիստի ընթացքում կեանքի է

կոչել ընտրական յանձնախումբ՝ Թարիզի եւ Ուրմիայի համար՝ հետեւեալ կազմով.

- Պրն. Վիգէն Միքայէլեան՝ ատեմապետ (Թարիզ)
- Պրն. Ռուբիկ Օհանեան՝ ատեմադպիր (Թարիզ)
- Պրն. Էդիկ Գասպարեան (Թարիզ)
- Պրն. Սոկրատ Արգաբեան (Թարիզ)
- Պրն. Արա Մելիքեան (Թարիզ)
- Պրն. Գրիշ Ջիրաքեան՝ փոխատեմապետ (Ուրմիա)
- Պրն. Ժորժիկ Ղահրամանեան (Ուրմիա)
- Պրն. Վազգէն Յարութիւնեան (Ուրմիա)
- Պրն. Նժդէհ Բարայեան (Ուրմիա)
- Պրն. Մանասէր Մուրադեան (Ուրմիա)

Նաեւ Ատրպատականի հայոց թեմի հայութեան ուշադրութեանն ենք յանձնում, որ յանձնախումբը շուտով կը յայտարարի 17-րդ Պատգամատրական Ժողովի ընտրութիւնների կազմակերպման թականը եւ յաջորդաբար կը հրապարակի իր աշխատանքների ընթացքը:

Դիւան Ատրպատականի հայոց Թեմի Պատգամատրական Ժողովի

ՏԻՐՈՒՆԻ

Լոյս երկշաբաթաբերորը իր վշտակցութիւնն է յայտնում ներքոյիշեալ նորոգ հանգուցեալների անմիջական հարազատներին և բոլոր սգակիրներին:

- Նանգան Բարսեղեան
- Յենրիկ Կուրկունեան
- Ամրան Մահմուդեան
- Խուղան
- Շահբանդարեան
- Արտաշէս Սկրտչեան
- Արամ Չարունեան
- Մարո Գրիգորեան
- Օշին Յովսէփեան
- Եղիսաբէթ (Եղօ)
- Ջիուրալսէն
- Արաքս Յարութիւնեան (Թարիսանեան)
- Թելլօ Քեշիշի (Բանդարի)
- Անահիտ Բարայեան
- Ռոզիկ Մարաթեան (Սիմոնեան)
- Արսէն Տէր Ասատրեան
- Արեօսան Քառտոռաճառէ

«Ռոբերտ որ Արշակունի»

«Մեկ տարի է՝ ես խօսում եմ Սեդրիկ փոխանակման վարկածի եւ որա՝ որպէս հոկտեմբերի 27-ի ոճրագործութեան հիմնական պատճառի մասին, սակայն ինձ սրա մասին ոչ ոք հարց չի տուել: Դե՛նց որ ասացի, որ այդ վարկածը թաքցւում է ԳԳ նախագահի կողմից միտումնաբար, ինձ սկսեցին կանչել զինդատախազութիւն»:

Հոկտ. 25-ին հեղրական անգամ զինդատախազութիւն հարցաքննութեան հրահրած Աշոտ Մանուչարեանն այսպէս հիմնատրեց զինդատախազութեան հետաքրքրութիւնն իր անձի հանդէպ: Մենք նրան «տղեկեցեցինք» դատախազութիւն եւ ստորեւ ներկայացնում ենք Աշոտ Մանուչարեանին ուղղած բացառապէս «թղթակցի» հարցերին՝ նրա պատասխանները: Պրն. Մանուչարեանն ակնկալում էր, որ հանրապետութեան նախագահին մեղադրելուց յետոյ վերջինս Ֆրանսիա կատարած ճամփորդութիւնից վերադառնալուց յետոյ «պէտք է որ առաջնորդէր ճշմարտութիւնը պարզելու գործընթացը: Ցաւօք, վերադառնալուց յետոյ նա կատարել է ճիշտ հակառակ քայլերը»: Ըստ այրն. Մանուչարեանի՝ Ռոբերտ Քոչարեանը պարտադրել է զինդատախազութեանը, որ այն գործի ոչ թէ որպէս հանցագործութիւնը բացայայտող, այլ որպէս Սեդրիկ խնդիրը հոկտեմբերի 27-ի հետ կապող մարդը կանց հետապնդող մարմին:

- Պրն Մանուչարեան, այսինքն Չեզ պարբերաբար զինդատախազութիւն կանչելը Դուք որպէս հետապնդող՝ մ եք որակում:

- Անկասկած: Ամէն անգամ, երբ պէտք է հանրահաւաք անցկացւի, երբ պէտք է հեռուստատեսութեամբ ելոյթ ունենամ, այդ օրունից անընդհատ կանչում են, զբաղեցնում: Սա հրահանգաւորւած է Ռոբերտ Քոչարեանի կողմից, որն այսօր ոչ թէ Հայաստանի Հանրապետութեան նախագահն է, այլ Արեւմուտքի ներկայացուցիչը Հայաստանում:

- Դուք գտնում եք, որ Քոչարեանը Չեր մեղադրանքները լո՛ւրջ է ընկալում: Իր մամուլի խօսմանի շուրթերով նա Չեր փաստարկները համարեց «Էկզոտիկ», իսկ Հայաստանում ԱՄՆ-ի եւ Ֆրանսիայի դեսպանատները իրենց երկրների դէմ Չեր մեղադրանքները գնահատեցին որպէս «անլուրջ խօսքեր»:

- Եթէ փորձեք կարդալ Միացեալ Նահանգների յատուկ ծառայութիւնների հրահանգաւորման փաստաթղթերը, կը գտնէք մի այսպիսի գործելակերպ. եթէ իրենք իրականացնում են յատուկ օպերացիա՝ ուղղւած որեւէ երկիր համակարգի քայքայմանը, եւ այդ երկրում որեւէ մէկը գլխի է ընկնում դա եւ սկսում բացայայտ խօսել, ապա առաջինը, ինչ նրանք փորձելու են անել, այդ մարդուն որպէս խելքը թոցրած ներկայացնելն է:

- Ի՞նչ էք կարծում, Չեզ նորի՞ց են կանչելու զինդատախազութիւն, թէ՞ սա վերջին այցն էր:

- Կարծում եմ, որ անընդհատ կը կանչեն: Սա Քոչարեանի գործիքն է, որ ինձնից ժամանակ, նետրդեր խլեն:

Այսօր Սոցուժերը պէտք է միտինգ անցկացնեն Ազատութեան հրապարակում, սակայն այն տեղի չի ունենալու: «Պարզում է Հայաստանի այն ծառայութիւնները, որոնք պիտի ապահովէին միտինգը, այսինքն՝ ՀՀ նախագահին ենթարկող կառոյցները, ի վիճակի չեն այս միջոցառումը 26-ին պատասրկել: Այս միջոցառման յայտը մենք տել էինք 10 օր առաջ: Երկու օր առաջ մի այլ միջոցառման յայտ ներկայացրել է Դաշնակցութիւնը: Հիմա՝ մեզ 26-ին հնարաւորութիւն չունեն սպասարկել, իսկ Դաշնակցութեանը ունեն: Նրանց ասել են՝ այո՛, մեզ ասել են՝ ո՛չ: Որովհետեւ մենք գործում ենք Արեւմուտքի քաղաքականութեանը դէմ կոնտէքստում, իսկ Դաշնակցութեանը փորձում են յարմարել»:

- Ի՞նչ էք կարծում, կը դիմի՞՞ նախագահը դատարան՝ Չեզ մեղադրելով զրպարտութեան մէջ:

- Ռ. Քոչարեանը կարող է փորձել անել ցանկացած բան, ինչ որ նրան էՖեկտի կը թայ այս պահին: Բայց նա էՖեկտի քայլեր չունի: Նա դատապարտւած է պարտութեան: Քննութիւն կուզենայ անցկացնել, խնդրեմ, կը խօսենք փաստերով:

Պրն. Մանուչարեանը ուշադրութիւնը հրահրեց այն հանգամանքին, որ Քոչարեանը ինքն անձամբ ոչինչ չի պնդում. դա նրա փոխարէն անում են մամուլի խօսմանը, հաւատարիմ մամուլը. «Ինչո՞ւ է այդպէս անում. որպէսզի վաղը, միւս օրը, երբ նրան հարց տան՝ էս ի՞նչ էիր խօսում, նա ասի՝ թարգմանութիւնը ճիշտ չէր»:

- Դուք անընդհատ Արեւմուտքի տարբերակն էք քննարկում, սակայն մոռանում եք, որ շրջանառւում է նաեւ Ռուսաստանի շահագրգռութիւնը հոկտեմբերի 27-ի կազմակերպման վարկածին:

- Գորլի ծրագիրը Ռուսաստանի ծրագիրը չէ: Եթէ լիւնէր Ռուսաստանի ծրագիրը, ես այսօր կը խօսէի, Ռուսաստանի մասին: Ռուսաստանը անում է քայլեր կոնտէքստից դուրս՝ Ջաւախքից դիվիզիայի հրատապ դուրսբերումը եւ այլն: Ես այդ մասին ասում եմ, Վ. Սարգսեանն ու Կ. Դեմիրճեանը դէ՞մ են եղել Գորլի ծրագրին, թէ՞ կողմ: Եթէ կողմ են եղել, Ռուսաստանի վարկածը դառնում է լուրջ վարկած, եթէ եղել են դէմ՝ եղել է հակառակը:

Պրն. Մանուչարեանը յաւելեց, որ իրեն է դիմել Արամ Սարգսեանը եւ առաջարկել, որ Աշոտ Մանուչարեանը մասնակցի հոկտեմբերի 27-ի գործի հասարակական քննութեանը: Մանուչարեանը տել է իր համաձայնութիւնը:

- Ի՞նչ էք կարծում՝ Արամ Սարգսեանը կը վերադառնա՞յ քաղաքականութիւն:

- Իմ կարծիքով նրան պարտադրել են, եւ չեմ կարծում, որ նա դրանից յետ կանգնի: ■

**Հարցազոյցը՝
Լիլիթ Աւագեանի
«Առաւուտ» 26/10/00**

«Չեն ուզում հայելուն նայելիս տհաճութիւն զգալ»

«Ոգու փորձութիւն» գրքի շնորհանդէպ յետոյ 37 մասիկին Վարչապետ Արամ Սարգսեանը պատասխանեց լրագրողների հարցերին:

- **Ճիշտ է, որ դատարարութեան ձգձգումը Ձեր մեղքով է՝ փաստաբաններ էք որոնում:**

- Բացարձակապէս իրականութեանը չի համապատասխանում:

Յետաքննութեան միւսերի իւրաքանչիւր հատորին ծանօթանալու համար տրուած է երկու օր, 43 հատորներ կան, այսինքն՝ 86 օր փաստաբանները պիտի ծանօթանային: Գործը բաւականին բարդ է, բաւականին մեծ բացթողումներով, եւ փաստաբանները լիովին տեղադրուել են իրենց յատկացած ժամանակի մէջ:

- **Փաստաբաններին միւսերը հեշտ էին տրամադրում:**

- Այո, եթէ ինչ-որ դժարութիւններ եղել են, կարծում եմ՝ տեխնիկական էին:

- **Ինչպէ՞ս էք վերաբերում Աշոտ Մանուչարեանի յայտարարութեանը:**

- Ես քաղաքականութիւն մտայ ստիպած՝ հոկտեմբերի 27-ի դժբախտ դէպքերից յետոյ եւ քաղաքականութիւնից հեռանալուց յետոյ նոյնիսկ հոգու հանգրստութիւն ապրեցի եւ որոշեցի այլեւս երբէք քաղաքականութեամբ չզբաղել: Այնուամենայնիւ, այսօր իշխող մթնոլորտն ինձ ստիպում է քաղականութեանը խառնել ուղղակիօրէն: Իմ գործունէութեան ընթացքում յա գործերից չեմ համարում, որ երկիրը փրկուեց քաղաքացիական պատերազմից: Երկու անգամ նախագահը ռէալ պատրաստ էր հրաժարականի, ես դէմ էի ու թոյլ չեմ տւել: Ունէի, իհարկէ, փաստարկներ՝ կար նախաքննութեան խնդիրը, եւ տիրող մթնոլորտում աջեր, ձախեր իրար էին կապում: Իսկ ես գիտէի, որ աջեր, ձախեր գոյութիւն չունեն ու կարծում էի, թէ նախագահը, թէ այն մարդիկ, որ մեղադրում են հանցագործութեան մէջ, ամէն ինչ կանեն, որ հանցագործութիւնը բացայայտի: Որքան կարողացայ՝ զբաղեցի տնտեսութեամբ, բաւական դժար էր աշխատեցնել «Նայիրիտը», Ազարակի կոմբինատը, Մանես-Վալլեքսը... Առեւի մեծ ջանքեր էին պէտք իւրաքանչիւրին համոզելու: Փառք Աստուծոյ, այսօր այդ գործարանները շահոյթով են աշխատում: Այնուամենայնիւ, այդ էլ չեմ համարում իմ՝ իբրեւ վարչապետի, արժանիքներից: Իմ թիւ մէկ արժանիքն այն էր, որ ի լուր բոլոր քաղաքական ուժերի՝ սկսած դաշնակցութեան Հրանտ Մարգարեանից մինչեւ Ամենայն Հայոց կաթողիկոսին զգուշացրել եմ, որ կայ Մեղրին յանձնելու տարբերակը: Մեղրիի տարբերակը եղել է, միանշանակ, քննարկել է: Այդ տարբերակը եղել է եւ Վազգէն Սարգսեանի ու Կա-

րէն Գեմիրճեանի ժամանակ, իրենք դէմ են եղել: Եւ ինքս էլ դէմ եմ եղել: Եռանախագահողների հետ հանդիպման ժամանակ ինձ հարցրել են՝ ի՞նչ կարծիքի են Հայաստանի քաղաքական կուսակցութիւնները: Ես ասել եմ, որ նրանց տեղեակ չի պահուած, որովհետեւ յատուկ զգուշացուած էր, որ դա գաղտնիք է: Գաղտնիքը, իհարկէ, բարդ է, պատկերացրէք՝ Կարսի դարպասները պահպանող զինուորին ասում են՝ գիշերը ժամը 3-ին դարպասները կը բացես եւ ոչ մէկին չասես՝ գաղտնիք է: Մա գաղտնիք է: Ես դէմ եմ եղել այդ գաղտնիքներին, բայց ցանկացածը, ով խօսել է այդ մասին, որակել է որպէս հոգեկան հիւանդ: Այդ մասին խօսեց Խորէն Սարգսեանը, այդ մասին խօսեց Սեդրակ Սեդրակեանը: Չլսեցին: Չի կարելի ջայլամի քաղականութիւն վարել եւ գլուխը թաքցնել իրականութիւնից: Բոլորն էլ տեղեակ են, եւ բոլորն էլ լուրն են:

- **Բայց հողը ոչ նախագահինն է, ոչ էլ որեւէ մէկինը, ժողովրդից ինչպէ՞ս են գաղտնի պահում, որ իր հողը ծախսելու են:**

- Պատմութեան ընթացքում մնան դէպքեր եղել են: Եղել է Իսրայելի տարբերակը, խնդիր է դրւել, որ տարածքային փոփոխութիւններ պիտի կատարեն երկրների միջեւ, իսկ թէ ի՞նչ փոփոխութիւններ, գաղտնի է պահել: Մեղրին յանձնելու տարբերակ եղել է՝ ես փաստում եմ: Որ այդ տարբերակը հոկտեմբերի 27-ի հետ կարող էր կապ ունենալ՝ ինքներդ մտածէք:

- **Ի՞նչ կարծիքի էր այդ մասին Վազգէն Սարգսեանը:**

- Յստակ եւ միանշանակ՝ Վազգէն Սարգսեանը եւ Կարէն Գեմիրճեանը դէմ են եղել այդ տարբերակին:

- **Հաւատո՞ւմ էք, որ Աշոտ Մանուչարեանն ասում է, թէ նախագահը տեղեակ է եղել նախապատրաստող ահաբեկչութեանը:**

- Ես չգիտեմ՝ Աշոտ Մանուչարեանն ի՞նչ փաստաթղթեր ունի: Նա առաջարկում է ստեղծել յանձնաժողովներ, որտեղ կը ներկայացնի իր փաստերը: Ի՞նչ խնդիր կայ, ինչո՞ւ յանձնաժողով չի ստեղծում: Քանի դեռ այս երկրում չի հաստատուել ճշմարտութիւնը եւ արդարութիւնը, որեւէ փոփոխութիւն հնարատր չէ: Իսկ հոկտեմբերի 27-ի ողբերգութեան բացայայտումը կարող է ոգեղեն ուժ տալ ժողովրդին: Հակառակ դէպքում՝ դատապարտուած ենք: Եթէ յանձնաժողովներ են պէտք, ստեղծենք, ճշտենք, պարզենք:

- **Ճիշտ է, որ Դուք Ռուսաստանից փաստաբաններ էք հրաւիրել:**

- Այո, հրաւիրել եմ եւ նրանց հետ պայմանագիր եմ կնքել: Մեր երկրի օրէնքներով՝ դրսի փաստաբանները կարող են ՀՀ-ում փաստաբանական գործունէութեամբ զբաղել, եթէ ունեն լիցենզիա: Հրաւիրած փաստաբանները այնքան բարձր մակարդակի են, որ յարմար չէ քրէնութիւններ յանձնելու, նրանք ներկայ կը լինեն դատաւարութեանը, փորձագէտների կարգավիճակով եւ լրատրամիջոցներին կը յայտնեն իրենց կարծիքը:

- **Մոսկւայից Դուք վերադարձաք իբրեւ վարչապետ փայլուն յաջողութիւնների հասած, ինչպէս բոլորը նշեցին, եւ Ձեր պաշտօնանկութիւնը բոլորի համար չա-**

Բացւեց Կարէն Դեմիրճեանի յուշաքարը

Ս.ք. հոկտ. 24-ին Երեւանում, Տպագրիչների քիւ 5 հասցեում բացւեց Կարէն Դեմիրճեանի յուշաքարը. «Այստեղ 1938- 1988 թթ. ապրել է ականաւոր պետական եւ քաղաքական գործիչ, ազգային հերոս Կարէն Սերոբի Դեմիրճեանը»: Յուշաքարն արժանիօրէն գուսպ էր եւ համեստ, արձանագրութիւնը՝ սեղմ, բայց տարողունակ, ինչպէս նրա ապրած կեանքը՝ ժամանակի յաւերժութեան մէջ: Ուղիղ կէս դար ու մտել կեանքի լաւագոյն տարիները՝ չընդմիջուող վերելքով, այստեղ՝ այս տանն է ապրել ժողովրդի ընդմիշտ սիրելի Կարէն Սերոբի Դեմիրճեանը:

Հաւաքել էին հարազատները, մտերիները ու ոչ այնքան մտերիները, կուսակիցներն ու ոչ կուսակիցները, պետական բարձրաստիճան աշխատողներ եւ ամենաշարքային քաղաքացիներ, պարզապէս հայ մարդիկ, որոնց համար թանկ են Կարէն Դեմիրճեանի անունն ու յիշատակը: Աշմանային տխուր-ուրախ օր էր՝ յիշատակի եւ գնահատումի, ցափ եւ ամառասանքի, հիացումի եւ երախտիքի խառն զգացումներով: Արարողութիւնն սկսելու պատիւ ունեցաւ Երեւանի քաղաքապետ Ալբերտ Բաղդեանը.

- Բոլորիս մէջ թարմ է Կարէն Դեմիրճեանի կերպարը՝ որպէս գործունեայ եւ ժողովրդին նւիրած ղեկավար: Ինձ բախտ է վիճակել երկու ամիս աշխատել նրա հետ, սովորել նրանից եւ ստանալ նրա աջակցութիւնը: Յաւօք, հոկտեմբերի 27-ի ոճրագործութիւնն ընդհատեց նրա կեանքը, եւ շատ ծրագրեր մնացին անաւարտ: Կարծում եմ՝ մեր բոլորիս պարտքն է աւարտին հասցնել այն խնդիրներն ու ծրագրերը, որոնք առաջադրել էին եւ փորձում էր իրականացնել Կարէն Սերոբի Դեմիրճեանը: Կարծում եմ, որ մայրաքաղաքի բոլոր բնակիչները լաւագոյն յուշերով են յիշում Կարէն Դեմիրճեանին: Նրա ղեկավարութեան օրօք էր, որ Հայաստանում լայն թափ ստացաւ բնակարանային շինարարութիւնը, կառուցւեց մետրոպոլիտենը, վեր խոյացաւ մարզահամերգային համալիրը եւ ուրիշ կառույցներ: Պատահական չէ, որ ժողովուրդը նրան կոչեց Կարէն Շինարար: Փառք ու պատիւ Կարէն Սերոբի Դեմիրճեանի ապրած կեանքին, փառք նրա յիշատակին՝ որպէս Հայաստանում 20-րդ դարի ամենաականաւոր պետական եւ քաղաքական գործիչ:

Յուզիչ էր, անշուշտ, Կարէն Դեմիրճեանի տիկնոջ Խօսքը, քանի որ ամբողջութեամբ անցած-զնացած, ետ չդարձող տարիների մասին յուշ էր եւ յիշողութիւն՝ լի անձնական ու անանձնական յաջողութիւններով ու վե-րելքներով, սպասումներով ու մաքառումներով:

- Այն օրը, երբ Կարէնին առաջին քարտուղար նշանակեցին, բոլորը ուրախացել էին, իսկ ես լաց էի լինում. հասկացայ, որ այլեւս անձնական կեանք չենք ունենալու: Սիրելով, պաշտելով իր ընտանիքը, մա, այնուամենայնիւ, իր ամբողջ ժամանակը նւիրում էր հասարակութեանը, ժողովրդին: Ամբողջ ընտանիքով մտածում էինք՝ ինչպէս անել, որ մա դիմանայ այդ մեծ բեռին, այդ մեծ պատասխանատւութեանը: Կարէնը անզուգական էր. մա մեծ գործիչ էր եւ առաւել եւս՝ մեծ մարդ: Շատ անարդարութիւններ է կեանքում տեսել, բայց երբէք չի խռովել եւ միշտ ասում էր՝ ժամանակը ամէն ինչ կը մաքրի: Բայց

նրա տոկունութեան գաղտնիքը մախ եւ առաջ այն էր, որ ժողովուրդը նրան վստահում ու հաւատարիմ էր, ժողովուրդը բնագոյով անգամ ճիշտ էր ընկալում Կարէն Դեմիրճեանին: Եւ դա այն մեծ ուժն էր, յենարանը, որ տրւած էր նրան բոլոր դժարութիւններին դիմագրւաւելու: Ես համոզւած եմ, որ մեր ժողովուրդը նոյնքան մաքուր ու զուլալ կը պահի Կարէնի անունը եւ այդպէս կը հաղորդի իր զաւակներին ու նրանց յաջորդներին: Այդպէս կը մնայ Կարէնի անունը, իսկ պատմութիւնը մի գարմանալի յատկութիւն ունի՝ դա ժամանակի ընթացքում ինքնամաքրման հնարաւորութիւնն է, որ թոյլ է տալիս թացը չորին չխառնել: Կարէնի դէպքում այդ ժամանակը պէտք չէ. նրան սիրում էին կենդանութեան օրօք, որը շատ հազւադէպ է լինում պետական պաշտօնեայի եւ քաղաքական գործիչ կեանքում, սիրում են յետմահու: Եւ շնորհակալութիւն մեր ժողովրդին, որ յենարան եղաւ իր զաւակին: ■

Թամար Ղալեշեան
«Հայաստանի Հանրապետութիւն» օրաթերթ
24.10.00

Բոլորիս Փորձութիւնը

«Հայագիտակ» հրատարակչութեան լոյս ընծայած գիրքը կոչուում է «Ոգու փորձութիւն» եւ 478 էջում համեստօրէն ու մանրամասնօրէն փորձում է կերտել գրող, զինուոր եւ զորավար, վարչապետ, մարդ ու քաղաքացի Վազգէն Մարգսեանի կերպարը: Գիրքը ձեռնարկել ու խմբագրել է ՀՀ Սահմանադրական դատարանի նախագահ՝ Գագիկ Յարութիւնեանը, թէւ ինչպէս գրել է նախաբանում. «Այս գիրքը մենք չէ, որ հեղինակել ենք: Այն լուսեղէն մի կեանքի, նւիրումով կատարած շիտակ ու մնայուն գործերի պատում է՝ սերունդներին Վազգէն Մարգսեանի դասերը փոխանցելու ակնկալիքով»:

2000 էջից աւելի միութից, ցաւօք Ազգային ժողովի դոնափակ միստերում Վազգէն Մարգսեանի շատ ելույթներ, դեռ հրապարակման ենթակայ չեն: Նաեւ դեռ ամբողջականացում են արխիւները, որ յետոյ հնարաւոր կը լինի հրապարակել: ■

Շ.Շ օրաթերթ
24.10.00

ՅՅ ԾՅ ùՅ օՇձօ՞ՁՇօՅ. ԱՅ՝¹ օօՅ՝»±É, Ñ¿±ăĂՅ՝¹ օօՅ՝»É

Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրությունը մշակելու գործընթացում երկրադաքացիության հարցը աշխոյժ վեճեր էր առաջացրել: Իսկ ներկայումս, սահմանադրական փոփոխություններ նախապատրաստելու կապակցությամբ, նոր հրատապություն է ստացել:

Այս եւ հիմնախնդրին առնչուող միւս հարցերին պատասխանելու համար մեր թղթակիցը դիմեց ԵՊՀ քաղաքացիական իրաւունքի ամբիոնի վարիչ, պրօֆեսոր Ռաֆիկ ՊԵՏՐՈՍԵԱՆԻՆ:

- Երկրադաքացիութիւնը իրաւակա՞ն, թէ՞ քաղաքական հասկացութիւն է:

- Նախ պէտք է տալ քաղաքացիութեան բնորոշումը: Ժամանակակից իրաւագիտութեան մէջ այն բնորոշում է որպէս Ֆիզիկական անձի քաղաքական եւ իրաւական պատկանելութիւն որեւէ պետութեան: Քաղաքացիութիւնը դրսեւորում է որպէս պետութեան եւ իշխանութեան (հպատակութեան) տակ գտնուող անձի փոխյարաբերութիւն: Պետութիւնը երաշխատում է ապահովել իր քաղաքացու իրաւունքներն ու շահերը, նրան պաշտպանել եւ հովանաւորել նաեւ արտասահմանում: Քաղաքացին իր հերթին պարտաւոր է անվերապահօրէն պահպանել պետութեան օրէնքները, կատարել նրա պատիրաններն ու սահմանած պարտականութիւնները: Այդ իրաւունքների եւ պարտականութիւնների համակցութիւնն էլ քաղաքացու համար ստեղծում է որոշակի քաղաքական-իրաւական կարգավիճակի, որով նա իր երկրում տարբերում է օտարերկրեայ քաղաքացիներից եւ թէկուզ իր երկրում ապրող, բայց քաղաքացիութիւն չունեցող անձանցից: Այստեղից էլ հետեւութիւն. քաղաքացիութիւնը ե՛ն իրաւական, ե՛ր քաղաքական կատեգորիա է:

Ասածից բխում է, որ երկրադաքացիութիւնը նաեւ անձի քաղաքական-իրաւական պատկանելութիւնն է երկու ինքնիշխան պետութիւնների, որոնցից իւրաքանչիւրը տւեալ անձին ճանաչում է որպէս իր քաղաքացի:

- Իսկ որո՞նք են երկրադաքացիութիւն ստանալու կամ այդպիսին դառնալու բուն պատճառները:

- Դրանց մասին ճիշտ պատկերացում կազմելու համար անհրաժեշտ է իմանալ, թէ քաղաքացիութեան ձեռքբերման ի՞նչ եղանակներ են սահմանում:

Հիմնական եղանակները երկուսն են: Առաջինի հիմքը ծագում է ծննդեան ուժով, կիրառելով երկու չափանիշ՝ արեան եւ հողի: Առաջինի դէպքում տւեալ պետութեան քաղաքացիներից ծնած անձանց այդ պետութեան քաղաքացիութիւն տրուում է անկախ այն բանից, թէ նրանք որտեղ են ծնել: Երկրորդ դէպքում, անկախ ծնողների քաղաքացիութիւնից, քաղաքացիութիւն տրուում է տւեալ պետութեան տարածքում ծնած անձանց: Յաճախ այս սկզբունքները համակցում են. ԱՄՆ-ի Անգլիայի օրէնս-

դրութեամբ նրանց քաղաքացիներից ծնած երեխաները, անկախ վայրից, ինչպէս նաեւ օտարերկրացիներից ծնւածները համարում են այդ երկրների քաղաքացիներ: Արեան սկզբունքը կիրառելով, թուրքերից ծնած երեխաները, անկախ ծննդեան վայրից, Թուրքիայի քաղաքացի են համարում: Այդպէս է սահմանում նաեւ ՀՀ քաղաքացիութեան մասին օրէնքի 11 յօդաձով, ըստ որի՝ «Երեխան, ում ծնունդները նրա ծնելու պահին ՀՀ քաղաքացիներ են, անկախ ծնելու վայրից, ձեռք է բերում ՀՀ քաղաքացիութիւն»: Մինչդեռ, օրինակ, Արգենտինայի օրէնսդրութեամբ հակառակն է. այդտեղ ծնած երեխաները, անկախ նրանց ծնողների քաղաքացիութիւնից, արգենտինացի են: Հետեւաբար, եթէ ՀՀ քաղաքացիներից Արգենտինայում երեխայ ծնի, կը դառնայ երկրադաքացի:

Երկրադաքացիութիւն կարող է ծագել օտարերկրացու հետ ամուսնութեան դէպքում, երբ տւեալ պետութիւնը ամուսնացող իր քաղաքացու քաղաքացիութիւնը չի դադարեցրել, իսկ ամուսիններից միսի պետութիւնը նրան տալիս է իր քաղաքացիութիւնը: ՀՀ օրէնսդրութիւնն աշխատել է խուսափել նման բարդոյթից եւ սահմանել է հողի ու արեան սկզբունքների իւրովի համակցութիւն. այն դէպքում, երբ ծնողներից մէկը երեխայի ծնելու պահին ՀՀ քաղաքացի է, իսկ միւսը՝ օտարերկրեայ քաղաքացի, երեխայի քաղաքացիութիւնը որոշում է ծնողների գրաւոր համաձայնութեամբ: Կարգաւորւած են նաեւ համաձայնութեան բացակայութեան դէպքերը:

Մեզ համար գործնական մեծ նշանակութիւն ունի մի այսպիսի երեւոյթ, գործնականում երկրադաքացիութիւն առաջանում է նաեւ օրինախախտման արդիւնքում, սուբյեկտի պատճառով: Յայտնի է, օրինակ, որ այլ երկրներ, յատկապէս Ռուսաստանի Դաշնութիւն են մեկնել մէկ միլիոնից աւելի ՀՀ քաղաքացիներ, որոնց զգալի մասը, չդադարեցնելով իրենց ՀՀ քաղաքացիութիւնը, ընդունում են ՌԴ քաղաքացիութիւն, որովհետեւ ՌԴ-ն երկրադաքացիութիւն թոյլ է տալիս: Իհարկէ, ՀՀ-ն իրաւասու է նրանց զրկել քաղաքացիութիւնից, բայց դա այնքան էլ ձեռնտու չէ: Մեր կարծիքով, որպէսզի յիշեալ անձինք սոցիալտնտեսական վիճակի բարելաւումից յետոյ անխտընդոտ վերադառնան հայրենիք, անհրաժեշտ է թոյլատրել երկրադաքացիութիւն, իհարկէ, որոշակի պայմաններով:

- Յաճախ են խօսում ըստ ազգային յատկանշի երկրադաքացիութիւն շնորհելու մասին...

- Հայաստանն, օրինակ, իրաւամբ սահմանել է, որ ՀՀ քաղաքացիութիւն չունեցող տասնութ տարին լրացրած իւրաքանչիւր անձ կարող է քաղաքացիութիւն ստանալու համար դիմել միայն այն դէպքում, եթէ նա, օրէնքով սահմանւած կարգով, վերջին 3 տարիներին մշտապէս բնակւել է ՀՀ-ում, կարող է բացատրել հայերէնով եւ ծանօթ է ՀՀ Սահմանադրութեանը: Առանց այդ երեք տարու պնակութեան ժամկէտը պահպանելու, ՀՀ քաղաքացիութիւն կարող է ստանալ այն անձը, ով՝ 1. ամուսնացել է ՀՀ քաղաքացու հետ կամ ունի ՀՀ քաղաքացի երեխայ, հայր կամ մայր, 2. որը ծագումով հայ է եւ բնակութիւն է հաստատել ՀՀ-ում:

Հասկանալի է, որ «բնակութիւն է հաստատել Հայաստանի Հանրապետութիւնում» արտայայտութիւնը թոյլ չի տալիս արտերկրի հայերին իրենց ցանկութեամբ անմիջապէս ՀՀ քաղաքացիութիւն ձեռք բերել: Հենց այս հարցն

Հասարակական

է, որ բուռն վեճերի առիթ տւց չէ Սահմանադրութեան մշակման ժամանակ, վեճեր, որոնք ծագել են նաեւ այսօր, կապւած սահմանադրական փոփոխութիւնների պահանջի հետ: Սահմանադրական փոփոխութիւններ նախապատրաստող յանձնաժողովն այսօր գրեթէ միաձայն, իհարկէ՝ առայժմ տեսականօրէն, վերացրել է այդ արգելանքը, բայց եւ Սահմանադրութեան մէջ երկքաղաքացիութիւն թոյլատրող նորմ մտցնելու որոշում չի կայացրել: Մեր խորին համոզմամբ ազգութեամբ հայերին երկքաղաքացիութիւն ունենալու իրաւունքի վերապահումը նուրբակի անհրաժեշտութիւն է: Այն չի հակասում միջազգային իրաւական որեւէ նորմի: Ինչո՞ւ պէտք է մենք ճակատագրի բերումով աշխարհով մէկ սփռւած մեր եղբայրներին ու քոյրերին գրկենք հայրենիքի հետ կապելու եւ նրա հանդէպ որոշակի պարտաւորութիւններ կատարելու հնարաւորութիւնից:

- **Միջազգային իրաւունքը խոչընդոտ չի՞ նախատեսում:**

- Երկքաղաքացիութիւնն ընդհանրապէս անկանոն վիճակի արտայատուկն է եւ մեզ թելադրում է մեր ազգի պատմական ճակատագրով: Տեսականօրէն հնարաւոր է նոյնիսկ, որ պատերազմական պայմաններում այլ երկրների հայ քաղաքացիները ստիպւած լինեն կռել իրենց հայրենիքի դէմ: Բայց պատմութիւնից մեզ յայտնի են դրա հետեւանքները:

Միջազգային փորձում երկքաղաքացիութեան կառուցը գործող է: Պարզորոշ սահմանւած է, որ իւրաքանչիւր պետութիւն կարող է իր քաղաքացին համարել այլ երկրի քաղաքացիներին: Վերապահում արւած է երկու դէպքում. ա) պետութիւնը իր երկքաղաքացուն չի կարող դիտարկել որպէս օգնութիւն ցոյց տալ այն երկրում, որի քաղաքացին է նա միաժամանակ, բ) երկքաղաքացին իր սպարած երկրից բացի, միւս երկրում ազատում է զինուորական պարտականութիւններից:

- **Դուք, որպէս քաղաքացիական իրաւունքի ճանաչւած մասնագէտ, ի՞նչ էք առաջարկում:**

- Առաջարկում են չէ Սահմանադրութեան 14 յօդուածը շարադրել հետեւեալ բովանդակութեամբ.

«Յօդւած 14. Հայաստանի Հանրապետութեան քաղաքացիութեան ձեռք բերման եւ դադարեցման կարգը սահմանում է օրէնքով:

Ազգութեամբ հայերը Հայաստանի Հանրապետութեան քաղաքացիութիւն են ձեռք բերում պարզեցւած կարգով:

Հայաստանի Հանրապետութեան օրէնքին կամ միջազգային պայմանագրին համապատասխան, Հայաստանի Հանրապետութեան քաղաքացին կարող է ունենալ այլ պետութեան քաղաքացիութիւն (երկքաղաքացիութիւն):

Հայաստանի Հանրապետութեան քաղաքացու՝ այլ պետութեան քաղաքացիութիւն ունենալու հանգամանքը չի նսեմացնում նրա իրաւունքներն ու ազատութիւնները եւ նրան չի ազատում Հայաստանի Հանրապետութեան քաղաքացիութիւնից բխող պարտականութիւններից, եթէ Սահմանադրութեամբ, օրէնքով կամ Հայաստանի Հանրապետութեան միջազգային պայմանագրով այլ բան սահմանւած չէ»:

Երկքաղաքացիութեան ընդունմամբ հաւատարիմ կը մնանք նաեւ նոր ազգային զարթոնքն արձանագրող Հա-

յաստանի անկախութեան հռչակագրին, որի 2-րդ կէտի համաձայն «Արտերկրի հայութիւնը Հայաստանի Հանրապետութեան քաղաքացիութեան իրաւունք ունի»:

Ինչ վերաբերում է երկքաղաքացու իրաւունքների եւ ազատութիւնների սահմանափակումներին, դրանք համապատասխանաբար կը նախատեսեն ինչպէս Սահմանադրութեան նորմերով, այնպէս էլ չէ քաղաքացիութեան մասին օրէնքով ու չէ միջազգային պայմանագրով: ■

ՀՀ օրաթերթ
Հարցազրոյց
Էդուարդ Ճահիրեանի

Շշուկ թէ...

Շար. էջ 1-ից

Այդ շշուկային գօտին գոյանալով մայրուղին կը դառնայ միջազգային ճանապարհ, դա ոչ Ռուսաստանի, ոչ էլ Իրանի շահերի հետ չի համընկնում, վստահաբար դա կազդի Հայաստանի եւ վերոյիշեալ երկրների յարաբերութիւններին:

Եթէ այդ շշուկը իրագործի՝ Թուրքիայի ձեռք բերած շահերը չեն համապատասխանի Հայաստանի ձեռքբերումների հետ: Թուրքիան հայ ժողովրդին ցեղասպանութեան է ենթարկել եւ 1.5 միլիոն հայ է սպանել, նոյն քանակով էլ ցեղասպանութիւնից փախած հայերին աշխարհի չորս կողմերում թափառական դարձրել: Այդ շշուկային ծրագրի դիմաց Թուրքիան ինչ՞ով պիտի Հայաստանին փոխարինի, արդեօ՞ք մեր մահատակների արնեզինը 3 միլարդ դոլար է: Մեծ Եղեռնից արդէն 85 տարի է անցել եւ այդ տարիներում հայ ժողովուրդը ամբողջութեամբ անդադար արդարադատութեան բողոք է ներկայացրել աշխարհին, որպէսզի այդ ոճրագործութիւնը ճանաչի: Բայց ինչպէս որ մի երկու շաբաթ առաջ տեսանք՝ քաղաքական եւ տնտեսական շահերի համար ԱՄՆ-ի նախագահի նամակով Կոնգրէսը հայկական ցեղասպանութեան հարցը օրակարգից դուրս բերեց եւ հաւանական է, որ դա կրկնի նոյններին Իտալիայում:

Եթէ այդ շշուկային գօտին ստեղծի՞ դա հաւանաբար կազդի Հայ Դատի լուծման գործընթացի վրայ: Թուրքիան ստանալով այդ, երբեք Հայաստանին որեւէ մի հատուցում չի ներկայացնի եւ ընդհակառակը դա կը լինի մի պարզեւատրում Թուրքիային իր կատարած ցեղասպանութեան համար:

46 Կիլոմետր լայնութեամբ Չանգեզուրի բնական պատը մի թանկագին ռազմավարական դիրք է Հայաստանի համար եւ դրան չպիտի քանի միլիարդներով վաճառել, սա հայ ազգի ճակատագրին կապւած մի հարց է, աւելին որեւէ հայրենական հող, որեւէ ժողովրդի համար սրբութիւն է եւ անփոխանցելի: Հաստատ այս շշուկն էլ նախկինի պէս կը մնայ լոկ շշուկ եւ ազգակործան վտանգը կը վերանայ հայ ժողովուրդի նորօրեայ պատմութեան էջերից: ■

Հասարակական

ՕԷæ² ¼ ¶ ² ՍԱՍ
àÖð², ²î ²î օ² Û

*Իրաւարան՝
Ալբերթ Բեռնարդի*

Մարդկութիւնը մշտապէս խորհել է, թէ ինչո՞ւ անպատիժ պիտի մնան իր դէմ գործած ոճիրները, մահաւանդ երբ դըրանք կատարում են պետութիւնների միջոցով:

Արդեօք որեւէ պետութիւն իրաւունք ունի՞, թէկու՞ իր հողային ամբողջութեան սահմաններում, բնաջնջել ապրող ժողովրդի մի մասին՝ ցեղասպանութեան, ռազմական կամ քաղաքական նկատառումներով:

20-րդ դարում այդպիսի համատարած ոճիրների ենթարկեց *ժողովրդի լաւագոյն օրինակը*, հայ ժողովրդի ցեղասպանութիւնը 19-րդ դարի վերջերին եւ մասնատրապէս 1915 թականին, երբ Թրքական սպանդի գոհ դարձան 1.5 միլիոն անմեղ հայեր:

Իսկ անցնող 50 տարիներին՝ մօտաւորապէս 250 զինեալ բախումների ընթացքին գոհել են աւելի քան 86 միլիոն մարդ, մեծ մասամբ կիներ ու երեխաներ:

Տարբեր ժամանակներում մի խումբ պետութիւններ փորձել են զանազան ոճրադատ ատեաններով կամ միջազգային դաշնագրերով պատժել այդպիսի ոճիրներ գործողներին, կամ կանխել նման արարքներ, սակայն դրանք համայն մարդկութեան համար երաշխիք չեն ըստեղծել, քանի որ. -

ա) Ոճրադատ ատեանները կեանքի են կոչել պատերազմում յաղթական հանդիսացող պետութիւնների միջոցով՝ դատաւարութեան յանձնելու պարտւած պետութիւնների ղեկավարներին, ինչպէս օրինակ 1919 թականին, առաջին համաշխարհային պատերազմի ւարտից յետոյ, Վերսալի դաշնագրով՝ Գերմանիոյ կայսեր եւ այլ յանցագործներին դատելու համար, 1920 թականին Սեւրի դաշնագրով՝ Տաճիկ ղեկավարներին, հայ ժողովրդի ցեղասպանութեան յանցանքով, 1937 թականին Նախկին Ազգերի լիգայի նախաձեռնութեամբ Քրուսթ ոճրագործներին Իւգոսլաւիայի Ալեքսանդր թագաւորին ահաբեկելու մեղադրանքով:

Ապա, երկրորդ համաշխարհային պատերազմից յետոյ, յաղթական պետութիւնները կազմակերպեցին Նոբելբերգի եւ Թրոփոյի դատաստանները՝ *պատժարկելու* պարտւած Գերմանիայի եւ ֆրանսիայի ղեկավարներին՝ կատարած ոճիրների համար:

Աւելի վերջերս 1993 եւ 1994 թթ. Միացեալ Ազգերի Կազմակերպութեան Ապահովութեան խորհուրդը կեանքի կոչեց ոճրադատ ատեաններ՝ դատելու համար Իւգոսլաւիայի եւ Ռուանդայի ղեկավարներին՝ կատարած ցեղասպանութիւնների յանցանքով:

բ) Միջազգային դաշնագրերից հնագոյնը պիտի յիշատակել 1864 թականին կնքուած Ժնեւի դաշնագիրը՝ պատերազմի վիրատրների հանդէպ ցուցաբերող վերաբերմունքի մասին, որը մեծապէս զարգացրեց մարդկային իրաւանց օրէնսդրութիւնը, մեր այսօրւայ ըմբռնումով:

Այդ ուղղութեամբ եւ Միացեալ Ազգերի Կազմակերպութեան նախաձեռնութեամբ կնքեցին հետեւեալ միջազգային դաշնագրերը. -

1. Մարդկային իրաւանց Տիեզերական Յայտարարութիւնը, 1948 թականին:

2. Ցեղասպանութեան Արգիւման եւ Պատժարկման դաշնագիրը, 1948 թականին:

3. Տնտեսական, հասարակական եւ մշակութային իրաւունքների դաշնագիրը, 1976 թականին:

4. Եւրոպայի Մարդկային Իրաւանց դաշնագիրը, 1950 թականին, Ամերիկայից 1969 թականին եւ Աֆրիկայից 1981 թականին:

5. Խոշտանգման եւ այլ բռնութիւնների, անմարդկային կամ վարկաբեկիչ վերաբերմունքի դէմ եւ պատիժ տնօրինող դաշնագիրը, 1985 թականին:

6. Մանկանց իրաւունքների հովանաւորութեան վերաբերեալ դաշնագիրը, 1989 թականին:

Այդուհանդերձ, մինչեւ այսօր, բովանդակ աշխարհում անթիւ անգամներ խախտել են այդ դաշնագրերը եւ անպատիժ են մնացել դրանց հեղինակները:

Հետեւաբար, վերջին տարիների ընթացքին, անյետաճրգելի պահանջ համարուեց կեանքի կոչել մի միջազգային ոճրադատ ատեան, որն ամենուր կարողանայ հետապնդել մարդկային իրաւանց խախտումը եւ ենթակայ չլինի մեծ պետութիւնների շահերին ու թելադրանքներին:

Ի վերջոյ, միջազգային երկարատեւ հանդիպումներից, համագումարներից եւ նախապատրաստական աշխատանքներից յետոյ՝ 1998 թականի յունիս-յուլիս ամիսներին 160 պետութիւնների մասնակցութեամբ Հռոմում կնքեց «Միջազգային Ոճրադատ Ատեան»-ի հիմնադրման դաշինքը: Ատեանի գործունէութեան կանոնագիրը վաւերացեց 1998 թականի յուլիսի 17-ին, 120 թեր եւ 7 դէմ քվեներով: Չեռնապահ մնացին 21 երկրներ, բացակայ էին 12 պետութիւնների ներկայացուցիչները:

Չինաստանը, Իսրայէլը եւ ԱՄՆ-ը դէմ քվեարկող երկրների շարքում էին գտնուած:

128 յօրւածներից բաղկացած կանոնագրում հանգամանօրէն մեկնաբանել են մարդկութեան դէմ կատարող ոճիրների բնոյթը, դատարանի իրաւասութեան սահմանները, անկախ դատախազի լիազօրութիւնները, միջազգային համագործակցութիւնը, քննարկումն այն ոճիրների, որոնք չեն հետապնդուել պատկան երկրում՝ անկախ այն հանգամանքից, թէ տւեալ երկիրը համաձայն լինի թէ ոչ, դաշնագրի մաս է կազմել թէ ոչ, վնասից հատուցում որոշել վերապրող անհատներին կամ զոհերի պարագաներին, վճռահատել Միացեալ Ազգերի Կազմակերպութեան քարտուղարի միջոցով ուղարկուած զանգատները մարդկային իրաւանց խախտման վերաբերեալ եւ այլն:

Միջազգային Ոճրադատ Ատեանը պաշտօնապէս գործի պիտի անցնի 2001 թականի յուլիս ամսին:

Կանոնագրի համաձայն յիշեալ ատեանը իրաւասու չէ քննարկելու անցեալում կատարուած ոճիրներն ու մարդկային իրաւանց խախտումները:

Ափսոս, որ հնարատր չէ Հայ Դատը այդ ատեանում հատուցել: ■

Հասարակական

«Լոյս» երկշաբաթաթերթի յարգածան խմբագրություն.

Ներփակ Ձեռք են ուղարկում 1999թ. մարտի 10-ի Պատգամաւորական ժողովում ընթերցած գրութիւնս, որը դժբախտաբար միայն հենց այդ ժողովի սեփականութիւնը դարձաւ. չգիտեմ անգամ արխիւներում պահուե՞ց թէ ոչ, քանի որ երբէք չարժարձուեց:

Խնդրում են Ձեր թերթի յառաջիկայ համարներում տպագրել այն, (նախընտրելի է 12-րդ Պատգամաւորական ժողովի ընտրութիւններից յետոյ) գուցէ 12-րդ Պ. ժողովը յարմար նկատի մշտած առաջարկներից առնուազը մէկ կամ երկուսով զբաղուելու եւ գործադրելու՝ իրաւասութիւնը յղելու նորընտիր Թեմական Խորհորդին:

*Յարգանք՝
Կիտուշ Արզուեան
Պատգամաւոր 11-րդ Պ. ժողովի
12 հոկտ. 2000 թ.*

Գերաշնորհ Սրբազան Հայր,
Պատգամաւորական Ժողովի Յարգարժան Դիւան,
Յարգելի Պատգամաւորներ եւ
Թեմական Խորհրդի Յարգելի Կազմ

Արդէն ատիկ քան 10 տարի է, որ գրաւել ենք Թեմիս բարձրագոյն Ժողովի, իմա՝ Պատգամաւորական Ժողովի աթոռները, այն հաւատքով, որ ժողովրդի ներկայացուցիչներն ենք եւ պիտի ծառայութիւն մատուցենք Ժողովրդին: Ինչ վերաբերում է անձիս, անցած տարիների ընթացքին, ի բաց ամեալ առաջին մտաշրջանում, բանաձեւային յանձնախմբի անդամ ընտրուելով, հենց այդտեղից ինձ համար փաստուեց, որ երբէք անկեղծ չենք մոյնիսկ մեր բանաձեւերի ընկալման մէջ ու մեր արտայայտութիւններում, եւ որեւէ քննադատութիւն չենք ընդունում կամ համոզուածում: Թեմակալ Առաջնորդից՝ մինչեւ Թեմական Խորհուրդ կամ յանձնախմբի որեւէ անդամ. այդուհետ որոշեցի ժողովների ընթացքին չարտայայտել, թէկու՞ մէկ բառ կամ կարծիք յայտնել. սակայն ուշի ուշով հետեւել են ժողովների ընթացքը, լսել եւ ինքս եմ դատել դրական կամ բացասական երեւոյթները: Պիտի ասեմ, որ ո՛չ թէ չեմ կարողացել խօսել՝ այլ այդպիսով իմ լուռ բողոքն եմ արտայայտել:

Գիտեմ, որ քաղաքականութիւնը անկեղծութիւն չի պահանջում եւ եթէ կարիքը պահանջում է մինչեւ անգամ պէտք է ստել. սակայն այդ գուցէ պէտք է արտաքին յարաբերութիւնների մէջ կիրառել, բայց դժբախտաբար մեր որդեգրած քաղաքականութիւնը, մեր եւ մեր ազգային դրածքների համար էլ է գործադրում. թում է որ մենք անկեղծ չենք հենց մեր հանդէպ, բայց իրականութիւն է, որ քաղաքականութիւնը ունի նաեւ բարոյականութիւն իր ժողովրդի հանդէպ:

Մենք երեխաներ չենք, որ ժողովի ժամը խլելով, ժամեր մեզ բացատրի հեղինակութիւններին յարգելն ու ազգային աշխատանքներում գոհաբերութիւններ կատարելու իմաստը. արդէն այդ գիտակցելով է, որ ազգային կեանքում մեր ներդրումն ենք կատարում:

- Այո՛, պէտք է հեղինակութիւնները յարգել, սա-կայն երբեմն էլ պէտք է սրտցաւորէն հեղինակութիւնների սխալները մատնանշել: Դա է պահանջում ժողովրդավա-րութիւնը եւ դա է

պահանջում առողջ հասարակութիւն ու-նենալու ցանկութիւնն ու հեռանկարը:

Դժբախտաբար Պատգամաւորական Ժողովը վերածուել է լոկ ձեւականութեան եւ մենք էլ դարձել ենք խամաճիկներ. գոնէ վերջին շրջանում այս զգացմունքն է տիրում մեզանից շատերի մէջ:

Թատերախաղերը մէկը միս հետեւից կրկնում են, առաջարկներն ու որոշումները թում է սառնոյցի վրայ են գրում եւ գոնէ ինչքան տեղեակ են՝ Պատգամաւորական Ժողովից բխած առաջարկները կամ համաձայնումները, անտեսում են եւ մոռացութեան մատնում: Պատգամաւորական Ժողովը դարձել է լոկ իրար չհանդուրժելու մի վայր. պատգամաւորների տրամաբանօրէն ասուած խօսքերը, չի ընկալում որպէս ժողովրդի մի ներկայացուցչի կողմից արտասանուած մտահոգութիւն, այլ անհատըն է քարկոծում, եւ ժամեր երկխօսութիւններ կատարելով՝ մտքնում ենք բուն խնդիրներով զբաղուելու եւ լուծումներ առաջարկելու քանկազին բռայէները: Հետեւեալ մեր բոլոր ժողովները դարձել են թատերաբեմեր, որը ունի հեղինակ, բեմադրիչ եւ դերակատարներ, որը գրում է, բեմադրում եւ մենք որպէս դերասաններ պէտք է գործադրենք այն: Ումանք գուցէ սիրում ենք բեմ բարձրանալ ու թելադրուած դերեր ստանձնել եւ իրական կեանքում՝ դերասաններ լինել, բայց դա մեր համայնքի ցատեր չի բուծում:

Յանձնախմբերը իրենց գործելակերպի համար պատասխանատու եւ հաշուետու են Թեմական Խորհրդին եւ Թեմական Խորհրդը՝ Պատգամաւորական Ժողովին: Իւրաքանչիւր պատգամաւոր պէտք է ազատ արտայայտուելու, ազատօրէն ընտրելու եւ ընտրուելու իրաւունքն ունենայ:

Եկէք մի անգամ վերանայենք անցեալ տարիների մեր կատարած ազգային աշխատանքները եւ ինքներս դատենք՝ թէ արդե՞օք արդարացրել ենք մեր համայնքի պահանջները: Իմ պատասխանը՝ բացասական է. փաստը մեր գաղութի անտարբերութիւնը, օրէ-օր թալանի մագաղանը եւ մշակութապէս անկումն է, ուստի պիտի հաստատենք, որ ոչ թէ տեղքայլ այլ յետքայլ ենք արձանագրել:

Պատգամաւորական Ժողովում անգամներ խօսել է ազգային կալածների լաւագոյնս օգտագործման կամ վաճառքի մասին. անգամներ խօսել է այն գոյքերի մասին, որոնք պահ է տրուած Ազգային Իշխանութեան մօտ: Օրինակ ծորակաշինութեան եւ այլ խնդիրների կապակցութեամբ, սակայն երբէք կտրուկ հաշուետութիւն չի կատարել. այլ խնդիրները քաշքշուել ու այնքան են երկարացուել, որպէսզի մոռացի բուն հարցը:

** Խօսքը վերաբերում է նախկին Թեմակալ Առաջնորդին, այս գրութիւնը նրա վախճանման քականից առաջ է ընթերցուել:*

Հասարակական

Թեհրանի Հայոց Թեմի Կանոնադրութիւնը դժբախտաբար ի՞նչ-ի՞նչ պատճառներով, շատ էլ հստակ չէ. սակայն եթէ ընդունենք այդ կառոյցը, այնտեղ նշած բոլոր Մարմիններն ու յանձնախմբերը, կեանքի են կոչւած եւ իրենց ուժերի սահմաններում գործում են, բայց թէ ինչո՞ւ Մշակութային Մարմինը, որ մեր համայնքի կարեւոր կըրուանը պիտի հանդիսանար, երբէք կեանքի չկոչւեց եւ միշտ անտեսուեց: Մինչդեռ այստեղ անգամներ խօսուեց Ֆուտբոլին յատկացուելիք դրամների եւ Ֆուտբոլը պահելու մասին: Մեծ գումարներ յատկացուեց եւ պաշտպանեց այդ յատկացումները. իսկ եթէ մէկը հակառակ արտայայտուեց՝ քարկոծեց կամ խռովութեան պատճառ դարձաւ, սակայն մեր Թեմական Խորհուրդները երբէք չնտածեցին մեր հա-մայնքի մշակութային կեանքի բարելաւման համար եւ չուզեցին սատար հանդիսանալ դրան:

Նախկին Թեմական Խորհուրդը, մէկ անգամ հպանցիկ կերպով անդրադարձաւ եւ փորձեց Մարմնի կեանքի կոչելուն, սակայն միւս հարցերի նման, այդ էլ անկատար մնաց: Գուցէ ասենք-մեր մշակութային Միութիւնները արդէն այդ բնագաւառում աշխատանք են տանում, բայց բոլորը միաբերան կը հաստատեն, որ բարարար չէ եւ ակընկալւած արդիւնքը չունի այն: Իսկ որակեալ մակարդակի հասցնելու համար, պէտք է Ազգային Իշխանութիւնը ներդրում կատարէ, նկատի ունենալով, որ հայապահպանման առաջին եւ կարեւոր ազգակներից է՝ Հայ Մշակոյթը:

Մեր գաղութի ուժեղացման համար, առաջարկում եմ նախ ազգային մարմիններում արժանաւոր գրաւած իրաքանչիւր անհատ, իր անձնական շահերը (բարոյական թէ միթական) մասամբ մոռանալով, աւելի անանձնական մօտեցում ունենայ խնդիրներին եւ ընդհանուրի շահերը վեր դասի բոլորից: Ազգային Մարմիններում աշխատող բոլոր ազգայինները, պիտի ի վերջոյ իմանան, որ հաշւետու են աւելի բարձր Մարմների, որն է՝ Պատգամատրական Ժողովը:

Հակառակ անգամներ եկած առաջարկների, մեր քահանայից դասը (բացառութիւններն յարգելի են) իր կոչումի վրայ չի դժբախտաբար: Գտնելով մի երկրում, որտեղ կրօնն է գերիշխում, մենք էլ կարող ենք մեր Առաքելական Եկեղեցու կրօնական եւ ազգային դաստիարակութիւնը, մեր քահանաների միջոցով փոխանցել ժողովրդին եւ երիտասարդութեան, թէ եկեղեցիներում եւ թէ բնակարաններում. սակայն այդ չի՛ կատարում իր ճիշտ առումով:

Պէտք է աշխատանք տանել, իրենց առաքելութեանը գիտակից, ունեալ ու երիտասարդ քահանաներ դաստիարակելու համար, որպէսզի մեր ժողովուրդը յարգանք տածի թէ՛ Եկեղեցուն եւ թէ՛ հոգեւոր հայրերին:

Հայ աշակերտութեանը հայեցի դաստիարակութիւն տալու համար, հայազէտ ուսուցիչներ վարձելու եւ նրանց բարձր վճարում կատարել:

Հայկական դպրոցներում բոլոր առարկաների դասաւանդման համար վարձել ամենալաւ ուսուցիչներին՝ վճարելով բարձր ռոճիկ:

Հայկական դպրոցները արդիականացնել եւ քայլել Ժամանակի հետ.

Ազգապահպան շէնքերից մէկը Մշակութային Կենտրոն դարձնել եւ յատկացնել ու տրամադրել.

1- Արտադասարանային դասընթացներին, օգտուլ յառաջադէմ երկրների կրթադաստիարակչական ծրագրերին.

2- Համակարգչի ուսուցման ընթացքում, օգտուլով հմուտ ուսուցիչներից՝ ուսուցում տալ մեր պատանիներին եւ երիտասարդներին:

Նրանցից քիչ դրամ գանձել, սակայն ուսուցիչներին բարձր վճարում կատարել:

3- Ունենալ մէկ արհեստավարժ երգչախումբ եւ քատերախումբ, որն ուղղակի հովանաւորի Ազգային Իշխանութեան կողմից: Վճարել թէ՛ դեկավարներին եւ թէ՛ խմբի անդամներին, որոնց փորձերը կը կատարի վերո-յիշեալ Մշակութային Կենտրոնում:

Բոլոր ուսուցիչներն ու դաստիարակները ընտրել՝ հիմնելով նրանց ուսման մակարդակի եւ կարողականութեան վրայ, ոչ թէ ըստ կամ:

Միութիւններում աշխատանք տանել միայն մանկապատանեկան խմբերի հետ:

4- Մշակոյթի Կենտրոնում, ունենալ հաւաքատեղի, համայնքի արեստագէտների հանդիպումների համար եւ ստեղծել այնպիսի մթնոլորտ, որ մեր գաղութի բոլոր արհեստավարժ արեստագէտները ընդառաջեն եւ իրենց ներկայութեամբ՝ ստեղծել լօրքիինգ:

5- Թեմական Խորհուրդը, եթէ ունի գաղութի մարդահաշիւը, որը ունի, պէտք է տեղեակ լինի իրաքանչիւր ընտանիքի եկամուտից, քանի կան ընտանիքներ, որոնց համար իրապէս դժար է տան վարձ վճարելը, ուստի եւ՝ նրանց յատկացնել ազգապատկան կալածներից յար-կաքաժին, ստանալով չնչին վարձ:

Եթէ իրապէս մտահոգ ենք մեր գաղութով, եւ եթէ իրապէս ցանկանում ենք հօգը սփիւտք ունենալ, որը սատար պիտի հանդիսանայ Հայաստանին, պարտաւոր ենք լայնախոհորէն մօտենալ խնդիրներին եւ միթական ներդրում կատարել, (որը դժբախտաբար չի գործադրուել մինչեւ հիմա) որպէսզի մեր աշակերտները, արեստագէտները եւ ինչու չէ, նաեւ մարզիկները առաջնահերթութիւնը չտան պետական դպրոցներին ու կենտրոններին:

Բոլոր առաջարկներս գուցէ քիչ լոգուեցային: Սակայն իրականութիւն է, որ մեր գաղութը ոչ դրամի պակաս ունի եւ ոչ էլ մարդուժի, այլ ունի ճիշտ ծրագրաւորման եւ գործադրման պակաս:

Վերածել ենք մի քինախնդիր, այլամերժ ու կաղապարւած մտածելակերպով մարմինների, որից տուժում է մեր գաղութը, հետեւաբար նաեւ՝ մենք:

Յարգանք՝

Կիտուշ Արզուեան

Պատգամաւոր 11-րդ Պատգամաւորական Ժողովի Թեհրան, 10 Փետրուարի, 1999 թիւ

Պատճեն: Ազգային Ժողովի յարգարժան դիւան Պատգամաւորական Ժողովի յարգելի դիւան եւ պատգամաւորներ.

Թեհրանի հայոց թեմի յազելի Թեմական Խորհուրդ Ալիք օրաթերթի յարգելի խմբագրութիւն. ■

Յայտարարութիւն

Ընթերցողների ուշադրութեան ենք յանձնում, պատգամ կամ որեւէ հարցի կապւած կարծիք ունեւալու դէպքում հաւաքել **6401471** հեռախօսահամարը եւ թողնել **Ձեր** պատգամը:

Չափերակա՞ն աշխարհի պատմիչը

Մեպտեմբերի 30-ին Հենրիկ Մալեանը 75 տարեկան դարձավ

«Թում է, ես ինձ յիշում եմ իմ ծննդեան օրից: Երբ կկոցած աչքերիս միջից մեր գորշատուն առաստաղի Ֆոնի վրայ տեսայ հաուանաբար իմ հայրիկի, մայրիկի, քրոջ եւ մորաքրոջ հետաքրքրուած հայեացքները, որոնք լի էին զարմանալի ու անկրկնելի եակ ընկալելու տենչանքով:

Թում է նաեւ, որ ես յիշում եմ իմ շրջապատի բոլոր առաջին պատկերները օրօրոցի թխթխկոցի ուղակցութեամբ...

Եւ արդէն ոչ թէ թում է, այլ հաստատ յիշում եմ այն պահը, երբ երկարատեւ հորիզոնական իմ դիրքից յետոյ առաջին անգամ ուղղահայեաց կանգնեցի աշխարհի վրայ եւ ամէն ինչ սկսեցի տեսնել նորից, բայց արդէն բոլորովին այլ դիտակէտից...

Յետոյ խաղալիքների գոյնգոյն մի աշխարհ... Յետոյ մեր բակի կանաչն ու կանաչի տակին ամօթից կարմիր կտրած բալերի օրօրուն խաղը...

Ապա «երկունների» ու «հինգերի» անհեթեթ մի մրցավազք դարձում... Եւ ապա կեանքի մի դաժան փորձութիւն... 1941 թիւ, պատերազմ...

Եւ այն էլ՝ հենց այդ տարիներին, երբ նոր-նոր ասարտելու էինք դարձող, եւ իմ սերունդը պատրաստուում էր կապոյտ մի թռիչքի...

Եւ յետոյ գործարանային դաժան մի ռեժիմ... Պատանեկան մի խուլ բողբոջ՝ կոկորդներիս մէջ, իսկ ականջներումս Լեփտանի պողպատե բասը...

Եւ իհարկէ, նաեւ անխուսափելի Տրեանը եւ մի քանի «առաջին սէրեր» հինգ, տասը, տասնհինգ եւ մանաւանդ տասնեօթ տարեկանում:

Յետոյ պատերազմի արարող՝ մայիսեան մի խաղաղ առաւօտ...

Յետոյ Թատերական ինստիտուտի ռեժիսորական Ֆակուլտետ...

Յետոյ կարմիր թէ կապոյտ մի դիպում...

Յետոյ թատերական առաջին բեմադրութեան պարտութեան-յաղթանակի խաղ...

Ապա «ՀայՖիլմ» կինօստուդիա, ասիստենտ, ռեժիսոր, ամուսին, բեմադրիչ, հայր, տիտղոսներ, ուղեւորութիւններ, թատրոն-ստուդիա, պապիկ, դիտողների ինչ-որ քանակ, Ֆիլմերի, ներկայացումների ինչ-որ որակ...

Մի քանի բարեկամ, մի քանի տասնեակ հակառակորդ...

Եւ ահա կարծես ամէն ինչ...

Ես աշխարհում համարեա ոչինչ չգիտեմ... Ես գիտեմ մարդուն...»:

Սա իր գիրն է իր մասին, արւեստի մարդու ինքնակենսագրութիւնը, որը թւեր ու տեղավայրեր չունենալով, համոզիչ ու ամբողջական է:

Քիչ էր խօսում, հարցազրոյցների եւ ասուլիսների չէր մասնակցում: Գուցէ ժամանակով էր պայմանաւորուած: Բայց համոզուած եմ, որ այսօրայ համընդհանուր ասուլիսացաւից էլ ինքն իրեն դուրս կը պահեր: Չէր սիրում խօսել: Իրենը գործ անելն էր՝ Ֆիլմ ստեղծելը:

Մի անգամ բախտ ունեցայ ներկայ գտնուել «Մենք ենք, մեր սարերը» Ֆիլմի դրագներից մէկի նկարահանմանը: Փորձեցի խօսեցնել, իրենից խօսք փախցնել, իր արածի իր բացատրութիւնն ստանալ: Չխօսեց: Շատ կիրք, սիրալիր հրաժարեց: Չխօսեց: Գործ էր անում: Ազատ Շերենցը պիտի ոչխար լողացներ: Լողացնում էր՝ որքան կարող էր: Շերենցին թում էր, թէ լաւ է ստացում: Հենրիկ Մալեանին դա չէր գոհացնում: Ոչխար լողացնելն ինչ է, ինչպէս էլ լողացնէին՝ կը լինէր: Չէ: Հենրիկ Մալեանն առաւել էր ուզում: Ու քրտնմխած Շերենցը նորից ու նորից լողացնում էր: Մեր տեսածից արելին էր տեսնում Հենրիկ Մալեանը: Նա էկրանին ցուցադրելիքն էր տեսնում: Նա տեսնում էր կինօն՝ հրաշքը:

Ոչ ոք դժգոհ չէր նրա պահանջկոտութիւնից, ոչ ոք չէր բողբոջում: Իրենից՝ Հենրիկ Մալեանից էր գալիս այս համընդհանուրութիւնը, հաւատը, սէրը մարդու, ոչխարի, ջրի, քարի նկատմամբ: Այս ամէնը պարզորոշ երեւում է նրա Ֆիլմերում՝ «Նուագախմբի տղաներ»-ում, «Մենք ենք, մեր սարերը»-ում, «Եռանկլինի»-ում, «Հայրիկ»-ում, «Կտոր մը երկինք»-ում, «Նահապետ»-ում... Նրա Ֆիլմերում չար մարդիկ չկան: Եթէ անգամ կան, չեն յիշում...

1988-ին մենք բոլորս Ազատութեան հրապարակում էինք: Բոլորս՝ Նա էլ մեզ հետ էր: Հենրիկ Մալեանը չէր: Մեզանից մէկն էր: Ու ինքն իր ինքնութիւնը չէր ուզում ազատել մեզանից: Ու հենց այդ օրերին էլ նա գնաց: Ֆիզիկապէս հեռացաւ մեզանից: Յեղափոխութիւն արեցինք, յեղափոխութիւն ենք անում: Շատ բան մոռացում է, շատ բան ռոմանտակ է արւում: Բայց արժէքները ունենք, որ երբէք չեն մոռացում: Նաեւ՝ Հենրիկ Մալեանի արւեստը:

«Եթէ կինոյում կամ թատրոնում ինձ յաջողել է յուզել թէկուզ մի մարդու, միայն մի մարդու, միմիայն մի հանդիսատեսի, եթէ իսկապէս բարկացրել եմ մէկին, իսկապէս ուրախացրել եմ, իսկապէս մաքրել ու ազնուացրել եմ թէկուզ մէկին, ուրեմն հանգիստ խղճով կարող եմ անւանել ինձ արւեստի գործիչ...»: Իր խօսքն է իր մասին: Ու նաեւ: «Յոյսով եմ, որ ինչ-որ հեռատես, արտակարգ տեսողութիւն ունեցող ինչ-որ մի անձնատրութիւն իմ Ֆիլմերից ինչ-որ մէկում, որեւէ դրագում ընկալեց, հասկացաւ ինձ... Ուրեմն մեր հոգու գրոյցը տեղի ունեցաւ արդէն, ուրեմն ես ստեղծագործեցի, կիսեցի, ճանաչեցի եւ շնորհակալ եմ մեծն կինօարւեստի այդ մեծագոյն ծանօթութեան համար, ծանօթութիւն մէկ, ընդամենը իմ մէկ կինօդիտողի հետ...»:

«Մենք ենք, մեր սարերը» Հենրիկ Մալեանն սկսում է աշխարհիկ գոռոցներով, պայթիւններով, ճիչերով, կրքե-րով... Ու յետոյ այս ամէնը մաքրուած է, էկրանին պարզ-ուում է բնութեան խաղաղ մի տեսարան, տիեզերական խաղաղութեամբ ապրող մի տարածք, ուր ամէն ինչ որ նախնական իմաստն է ստանում: Այդ տարածքն ապա-կանաւած չէ: Այսպէս պէտք է լինէր միշտ, այսպէս պէտք է լինէր բոլորի համար, որպէսզի կրքերը մեզ չաւերակէին, որպէսզի ամէն ինչ մաքուր մնար: Սա Հենրիկ Մալեանի արթմնի երագն է, մեր թաքուն երագանքը... Այսպէս պի-տի լինէր... ■

Սերգէյ Գալոյեան

Թոյլ կտոր Մարդու բնութիւնը Ռ.Բէնի արձակում

Արզար Ափինեան

Ռուբէն Յովհաննիսեանը (գրական անունը Ռ. Բէն) երկար տարիների վաստակ ունի մեր արձակում: Ամենից խստաճաշակ քննադատն անգամ Ռ. Բէնի գրականութիւնը կը դասի մեր արձակի առաջնակարգ երեւոյթների շարքում: Ահա նոր գրական ոճ մեր արձակ ժամրում, որ անշուշտ, արդիւնաւետ կը լինի նաեւ 21-րդ դարի մեր գրականութեան ասպարէզում:

Ահա հայկական պատմաձեւի վարպետութեան նոր ուրակ, որ լիարժեքօրէն յարաբերելի է ժամանակակից եւրոպական արձակի լաւագոյն նմուշների հետ: Եւ, վերջապէս, ահա մի հեղինակ, որ հաւասարը չունի ինքն իր հանդէպ ցուցաբերած խստապահանջութեան հարցում՝ իր բազմաթիւ գրածքներից հրապարակի վրայ է ընդամենը մէկ, բայց ընտիր հատոր՝ «Առէք... կերէք եւ այլ գրածքներ»:

Արձակի այս ոճով կը հրապարակի մեր այն ընթերցողը, որը սիրում է մտորել աշխարհի եւ մարդու մասին: Կեանքն ի՞նչ է, եւ ո՞վ է մարդը: Ի՞նչ բնագոյների վրայ է խարսխուած մարդու բնութիւնը: Ժողովածուի համանուն պատմաձեւում, խուսափելով ուղղակի բնութագրումներից, որ թոյլ գրականութեան առաջին յատկանիշն է, գրողը բացում է խորհրդանիշների մի աշխարհ, որն առաջնորդում է մեզ դէպի մեր փնտրած հարցի պատասխանը:

Գրողն ասում է՝ կեանքում միշտ խոցում է խոցելին, թուլանում է թոյլը: Եւ քանի որ բնութեան մէջ ոչ մի արարած չի ապրում մեկուսի կեանքով, այլ միշտ ձգտում է որեւէ յարաբերութեան, ահա մարդու բնութիւնն էլ պիտի փնտրենք մարդկանց յարաբերութեան մէջ: Ով է մարդը այն յարաբերութեան մէջ, որ նա հաստատում է այլ մարդկանց հետ: Եւ որչափով է տարբերում մարդկային յարաբերութիւնը բնական այլ յարաբերումներից:

Մենք պատրաստ ենք այս գրոյցին: Ուրեմն մի կողմ թողնենք մախապաշարումները: Քանզի պատմաձեւն արդէն սկսել է: Եւ պատմաձեւի հերոսը պատմում է մի տեսակ մանր ձկների մասին, որոնք յարձակուում են միայն արիւնոտ գոհի վրայ եւ յօշոտում վայրկեանապէս: Յետոյ տալիս է եւ բացատրութիւնը՝ նրանց գրգռում է երեւի արեան հոտը:

Բնութեան մէջ հանգստութիւն չկայ, խաղաղութիւն չկայ: Գիշատիչ ձկների մասին պատմող գրոյցը շարունակում է մրջիւնների վայրագութեան պատկերով: Նրանք գտել էին կրիայի թոյլ կտոր տեղատրել կոպերի արանքում, բարակ ճեշքի մէջ... եւ քիչ անց այդ կրիայից միայն իր պատեանը մնաց...

Ընթերցողը կարող է տարակուսել՝ ինչո՞ւ են իրեն պատմում այս պատմութիւնները: Նա ուզում է լսել մարդկանց մասին՝ բոլորովին չիմանալով, որ այդ պատմութիւնն է հէնց, որ սկսել է: Նայիր շուրջը, տես արագ ներս ու դուրս անող մարդկանց, յոգնած մարդկանց, տխուր մարդկանց, արագաշարժ մարդկանց, իսկ այդ պատմաձեւի հեղինակը չզիտես ինչու կրկին զգուշացնում է՝ կրիան իրեն ապահով էր զգում իր կոշտ գրահի մէջ եւ չզիտես, որ կան մրջիւններ, դեղին, ծրաջան մրջիւններ, գիշակեր մրջիւններ...

Յիշո՞ւմ ես սրանց առաջ ասած խօսքը՝ կարեւորը թոյլ կէտն է, եւ ամէն շնչատր դիմացիցի մէջ հէնց այդ է փնտրում:

Պատմաձեւի բովանդակային յենքը արտիստի պատմութիւնն է: Նա իրեն մախապատրաստել էր մեծ ելոյթի համար, եւ երբ հանդէս եկաւ հանդիսատեսի առջեւ, եւ երբ իր ելոյթը ասարեց որոտընդոտ ծափերի ներքոյ, եւ երբ սրահի լոյսերը մարեցին՝ բոլորը շտապեցին նրա մօտ՝ իրենց սէրն արտայայտելու: Եւ երբ նրանք դուրս եկան երջանկացած դէմքերով, արտիստի զարդասենեակում մնացել էր միայն մի թարմ կմախք՝ կերել էին մարմինն ու խմել էին արիւնը, լիզել էին ոսկորները, իսկ կմախքը դեռ յայտնում էր...

Այս տեսարանը՝ խօսուն եւ տպաւորիչ՝ մի պատկեր, բացապարգում է հեղինակի հայեցակէտը: Մարդկանց կեանքում գործում են նոյն օրէնքները, ինչ բնութեան մէջ: Կարեւորը թոյլ կէտն է՝ ամէն արարած դիմացիցի մէջ հէնց դա էլ փնտրում է: Փնտրում են ձկները, փնտրում են մրջիւնները, փնտրում են մարդիկ: Եւ պարզում է ամէն մի արարած ունի իր թոյլ կէտը: Ոմանք թաքցնում են այն ժպիտով, ոմանք՝ գրահով, ոմանք՝ յաղթանակներով, բայց ամենքն ունեն իրենց թոյլ կէտը, եւ բոլորի վախճանը յայտնի է:

Մակայն այս մեկնութիւնը որոշապէս թերի կը լինէր, եթէ անտեսէինք մէկ պատկեր, որին հիմա պիտի անդրադառնանք: Նրանով չէ, որ ասարտում է պատմաձեւը, բայց այն իրապէս գրածքի հանգուցարումն է: Ինչպէ՞ս ենք բացայայտելու Յիսուսի վարքը, որ թոյլ տեց յօժարակամ իրեն խաչ հանել, տարածեց ձեռքերն ու ասաց՝ «Առէք, կերէք, սա է մարմինն իմ...»:

Այս դրագը պատմի մէկ մասն է, այսինքն՝ պատմաձեւի բաղադրիչ տարրը: Դարեր շարունակ ապրել է մարդն այս երկրի վրայ, ինչպէս ձկներն ու մրջիւնները, ապրել նոյն օրէնքով ու փնտրել է միջոց՝ այլ արարածների եւ մարդկանց ոչնչացնելու համար: Եւ ահա յայտնուում է ինքնակամ գոհը՝ առէք, կերէք: Յիսուսի արարքը եւ՝ աստուծային է, եւ՝ միծամանակ մարդկային: Քանզի այդ արարքը մարդու համար է եւ մարդկային: Դրանով նա փրկեց մարդուն՝ տալով նրան կեանքի նոր հնարաւորութիւն:

Ռուբէն Յովհաննիսեանի պատմաձեւում հեղինակի դիրքորոշումն արտաքուստ բացակայում է: Հեղինակը բարոյախօս չէ, ոչ էլ ուսուցիչ, որը չի վստահում իր սանին եւ ամէն դատողութիւն տալիս է բացատրութեամբ: Հեղինակն ազատ մարդ է՝ ազատ հոգիներ փնտրող: Ահա ինչու Ռուբէն Յովհաննիսեանի շատ գրածքներ տարբեր մեկնութեան կարող են արժանանալ: Մակայն դժուար է մատնանշել որեւէ զրուածք, որտեղ ներկայ չլինի հեղինակը: Մենք տեսնում ենք իր տագնապը մարդկութեան ճակատագրի հանդէպ, իր մտահոգութիւնը, իր ցարը, իր սէրը: Ամէն պատմաձեւ հոգեբանական զարտնիք ունի, որն ընթերցողը պէտք է պարզի հեղինակի հետ միասին: Միայն հեղինակը չէ, որ որոշում է ասելիքը կեանքի առեղծածը փնտրում են նրանք երկուսով իրեն մեծ ճանապարհի երկու ճամփորդ: Ռուբէն Յովհաննիսեանի պատմաձեւը կեանքի պատկեր չէ, անհնար է պատմել իր գրածքի սիւժէն: Մա քարճը արեւստով կերտւած եւ միանգամայն նորարարական արձակ է, որ խնդիր ունի սուղելու մարդկային հոգու զարտնաբաններում: Նոր հոգեկան վիճակ, մարդկային հոգեբանութեան կոնկրետ դրսեւորոյթ: Այս արձակի ուսումնասիրութիւնը հարուստ ճիւղ կարող է տալ հոգեբաններին: Իսկ ընթերցողին՝ կեանքի իմացութիւն, որ ինչպէս այս դէպքում, սովորեցնում է՝ կարեւորը թոյլ կէտն է, եւ ամէն արարած նախ դա է փնտրում դիմացիցի մէջ եւ միայն մարդն է, որ կարող է դուրս գալ այս կախարդուած շրջանից եւ ողորդել կեանքը աստուծային լոյսով: Կարող է: Մարդը, որ նման է բոլոր արարածներին: Մարդը, որ տարբեր եղաւ բոլորից:■

ԱՅՑ ԲԱՖՖՅՈՒ ԸՆՈՒՄԻՊԻ ՄՆԱԶՈՐՂԱՑ

Շուկի Էդգարեան

Վիպասան Բաֆֆու ընտանիքից, իր կնոջ Աննայի և երկու տղաներ Արամի և Արշակի դիակներն զննած, դագաղի մէջ սնուն են Լոնդոնի «Քէնզլ Գրին» գերեզմանատան մատուռի ներքեւում (Քէնզլ Բայք Մենթրի), որոնց մասին ինձ յայտնեց Լոնդոնահայ ազգային- եկեղեցական գործիչ պարոն Յակոբ Փալամուղեանը, որն ինձ մէջ հետաքրքրութիւն ըստեղծեց զնալ ու տեսնել:

Ու յիշեցի, որ 1978 թ.-ին, Լոնդոնի « Հայ Երաժշտական Փառատօն »-ի օրերից, ծանօթ եմ Բաֆֆու հարս՝ Տիկին Ալէքսանդրային, որը անգլուհի լինելով հանդերձ, հրաշալի Արևելահայերէն է խօսում շնորհիւ իր Իրանում ծնած լինելուն և իր հօր հայասեր լինելուն:

Չանգում եմ Տիկին Բաֆֆուն, (ինքն իրեն այդպէս կոչում) ինքն է վերցնում ընկալուչը ,բարևում եմ, յայտնում եմ ինքնութիւնս, և ցանկութիւն եմ յայտնում իր հետ զնալ այցի այդ պատկառելի ընտանիքի անդամների դագաղներին: Նա էլ սիրով ընդունում է ու խոստանում է կապել այդ գերեզմանատան պատասխանատու մարդկանց հետ ու ժամադրելով՝ զնանք:

Երեք օրից Տիկին Ալէքսանդրան զանգում է ու ճշտում յաջորդ օրւայ համար ճաշից յետոյ ժամի 2-ին մի ժամադրութիւն, որը և որոշում է երկու ժամ առաջ իր մօտ գտնենք:

Յաջորդ օրը, բարեբախտաբար զանգում է երգիչ ու նկարիչ Խաչիկ Փիլիկեանը ու ցանկութիւն է յայտնում մեզ հետ գալ, ու ինքն էլ լաւագոյնս ծանօթ լինելով Տիկին Բաֆֆուն, որին « Բաֆֆի մամա » է կոչում. նախօրօք էլ նրան խոստացել էր, իր ամուսնու Արշակի պատկերը, և այդ առիթով էլ ցանկանում է այդ նկարը ներել տիկին Ալէքսանդրային: Համաձայնում եմ ու նա գալիս է:

Ու ճանապարհում ենք, Խաչիկը, կինս ու ես, իմ քրոջորդի ճարտարագէտ Արմէն Ջարգարեանի հետ, իր ինքնաշարժով:

Հեշտութեամբ ենք գտնում Տիկին Բաֆֆու բնակարանը, որը Լոնդոնի կենտրոնական թաղամաս «Քուինզ Վէյ»-ի Փօրչէսթըր Գարդընզ բողոցի համար 13-ումն է: Դռան զանգի վրայ զարմանքով դիտում ենք « Բաֆֆի » մակագրութիւնը, որն աւելի համարձակութիւն և հպարտութիւն է ներշնչում ինձ: Չանգում եմ, ինքը Տիկին Ալէքսանդրան է գալիս, դուռը բացում է ժպտալով ու մեզ ներս ընդունում սիրալիք: Նա մենակ է իր տնում, ոչ ոքու չունի, ոչ զաւակ, որ այնուհետ պահի Բաֆֆի անունը, բայց հո-

զեպէս առոյգ է ու շատ զոհ իր վիճակից ու իր երեք յարկանի կոկիկ բնակարանից:

Տիկին Բաֆֆին, նախ կնոջս է հրաւիրում որ սուրճ պատրաստի, ու անմիջապէս բերում է մի շաքր նկարներ, Աննայից, Արշակից ու Արամից, որոնցից քանիսը նկիրում է ինձ:

Սուրճ խմելուց յետոյ, սկսում եմ իմ հարցազրոյցը:

Շարք.- Ինչպէ՞ս է, որ դուք այսքան լաւ հայերէն էք խօսում:

Պատասխան.- Հայրս հայերին ու հայոց լեզուն սիրում էր ու մեզ մանկութիւնից ստիպում էր, որ հայերէն սովորենք:

Շ.- Ո՞վ էր ձեր հայրը:

Պ.- Հայրս մի անգլիացի բժիշկ էր, որ իր հայրն ու պապը նոյն մասնագիտութիւնն ունէին և նախքան Թեհրանում անգլիական դեսպանատուն բացելը՝ եղել էին Թարիզում, որպէս այնտեղի անգլիական դեսպանատան բժիշկ:

Շ.- Ո՞ր թ. էին ձեր պապերը հաստատել Իրանում:

Պ.- 1849 -ին:

Շ.- Ի՞նչ էր ձեր հօր անունը:

Պ.- Բժիշկ Ջօրջ Քօրմիկ:

Շ.- Ե՞րբ են ամուսնացել ձեր ծնողները:

Պ.- 1900 -ին:

Շ.- Դուք ե՞րբ էք ծնել:

Պ.- 1901 -ին:

Շ.- Ինչպէ՞ս էք փոխադրուել Թեհրան:

Պ.- Ես մօրս կողմից հայ եմ, մայրս եղել է Էնակոլոպեան ընտանիքից, որը Վարդան Մամիկոնեանի սերունդից էր: Բժիշկ կարիք ունենալով 1919 -ին հօրս փոխադրեցին Սուլթանբաղ (այժմ Արաք), որը շատ ցուրտ էր ու մենք չորս քոյր ու ծնողներս կարաւանով էինք գնում, այնտեղում հայրս հիւանդացու ցրտից ու սրտի տագնապ ստացաւ ու հինգ ամսից յետոյ մահացաւ ու ըստ իր ցանկութեան թաղեց որպէս Հայ, Արաքի հայոց հին եկեղեցում, որի քանդուելուց յետոյ, մի Ամիրխանեան անունով հայ, նրա գերեզմանը փոխադրեց է Արաքի հայոց գերեզմանատունը: Հօրս մահից յետոյ մենք վերադարձանք Թեհրան ու մինչև 1923 -ը այնտեղ մնալով՝ փոխադրեցինք Անգլիա:

Շ.- Ինչպէ՞ս ծանօթացաք Արշակ Բաֆֆիի հետ, և ի՞նչ հանգամանքով:

Պ.- 1925 -ին, ես սովորում էի Լոնդոնի մի գիշերօթիկ դպրոցում, մի օր ինձ տուն կանչեցին, տեսայ Արշակին, որ եկել էր մօրս այցի, Գ-ուսան վարպետի հետ միասին: Այնտեղ ինձ ծանօթացրեցին Արշակի հետ: Այդ օրը սեպտեմբերի մէկն էր ու սեպտեմբերի 3-ին Արշակը եկաւ մօրս մօտ առաջարկութիւն արաւ, ու սեպտեմբերի 5-ին նշանեցինք: Ամուսնացանք 1926 -ին:

Շ.- Ինչպէ՞ս էր եղել, որ Բաֆֆիենց ընտանիքը եկել էր Լոնդոն:

Պ.- Մեծ Բաֆֆին մահացել էր 1888 -ին: 1900 -ից առաջ իր մեծ տղան՝ Արամը, որ Արևելեան լեզուների մասնագէտ էր ու լաւ պարսկերէն գիտէր՝ վարձում է Լոն-

Մշակոյթ

դրնի Արևելեան Երուսալայի լեզուների դպրոցում որպէս ուսուցիչ ու իր մօր հետ փոխադրում է Լոնդոն, իսկ իր փոքր եղբայր Արշակը, այդ տարիներում սովորում էր Մոսկւայում: Երբ արարտում է, 1907-ին նա էլ գալիս է Լոնդոն ու որպէս Ռուսերէնի դասատու վարձում:

Ն.- Լսել եմ, որ նա Հայաստանի Հանրապետութեան օրօք, Անգլիայի դեսպանն է կարգել:

Պ.- Այո, նա 1914-18 թթ. Քինգզ Բոլեջում Ռուսերէն լեզուի դասատու է եղել: 1919-ին նշանակել է Հայաստանի դեսպան, որից յետոյ Միսաքեան անունով մէկը շարունակել էր իր գործը:

Ն.- Դ՞նչ աշխատանք էր կատարում հայութեան համար:

Պ.- Հայ գաղթականների համար Նանսէնեան փաստաթղթեր էր վերցնում, գործ հայթայթում, ճամբորդութեան դիմումները ստեղծում և այլն:

Ն.- Որտե՞ղ է գտնուում Հայաստանի դեսպանատունը:

Պ.- Շէփըրդս Բուշում, որի շէնքը Բ. պատերազմի ժամանակ Գերմանացիները ուժեղացրին:

Ն.- Դուք անձամբ հանդիպե՞լ էք Աննա Բաֆֆուն ու Արամին:

Պ.- Ոչ, Աննա Բաֆֆին մահացել է 1920 -ին, իսկ նրանից վեց ամիս առաջ իր որդի Արամը՝ 1919 -ին, որոնց դիակները, իմ ամուսին Արշակը գնում է տալիս, որ փոխադրի Հայաստան կամ Թիֆլիս Բաֆֆու գերեզմանի մօտ, սակայն քաղաքական վիճակը խառնում է ու չի յաջողում:

Ն.- Ե՞րբ է մահացել ձեր ամուսինը:

Պ.- 1946-ի օգոստոսի 12-ին, որի մարմինն ես գմբրտել տի ու դրեցի իր մօր ու եղբոր մօտ: Յուսալի է մի օր փոխադրեն Հայաստան:

Ն.- Արդե՞օք միտակցում լաւ միջոցի տէր էր ձեր ամուսինը:

Պ.- Ոչ, շատ վատ էր, 1926 -ին մեզ հրաւիրել էին Բուլկինգհամ Փալաս, սակայն դրամ չունէինք, որ յարմար հագուստներ գնէինք, ու չգնացինք:

Ն.- Դուք ի՞նչ եկամուտով էք ապրել ձեր ամուսնու մահից յետոյ:

Պ.- Հիւանդապահուիի եմ եղել:

Ն.- Ձեր քոյրերը ո՞րք են:

Պ.- Մենք հինգ քոյր էինք, որոնցից երեքը ողջ են և ապրում են Լոնդոնում ու բոլորն էլ հայերէն են խօսում:

Ն.- Կրկին այցելել է՞ք Իրան:

Պ.- Ոչ, փորձեցի Մօսաղէղի կառավարութեան օրերին, 1952 -ին, բայց թոյլ չտուեցին որպէս անգլիացի մտնել Իրան:

Ն.- Արդե՞ք Բաֆֆու և տղաների գրութիւններից ու փաստաթղթերից որևէ բան ունե՞ք ձեզ մօտ:

Պ.- Ոչ, 1947 -ին մէկ արկղ Բաֆֆու ձեռագրերից, փաստաթղթերից ու նրա « Սալբի » վէպի Բ. և Գ. հատորներն իր ձեռագրով յանձնել եմ Լոնդոնի Սովետական դեսպանատանը, որ փոխադրեն Հայաստան, բայց յայտնի չի թէ որտե՞ղ է գնացել: Ափսոսում եմ « Սալբի »-ների համար, եթէ կորած լինեն, քանի որ բնաւ չի տպագրել դրանք:

Ն.- Որևէ բան գիտե՞ք մեծ Բաֆֆու կեանքից:

Պ.- Գիտեմ շատ բաներ, լսել ու կարդացել եմ: Գիտեմ, որ նրա «Հարեմը» գրածքի համար, պարսիկներն

ուզեցել են նրան գլխատել, սակայն մի պարսիկ ընկեր նրան փախցրել է:

Ն.- Որևէ ասելիք ունե՞ք հայ ժողովրդին:

Պ.- Պարսկահայերը իմ հանդէպ վերին աստիճանի բարեկամական ու սիրալիր են եղել, բոլորից էլ շնորհակալ եմ:

Հայրցագրոյցը վերջացնելուց յետոյ ճանապարհուում ենք դէպի Քէնզլլ Բայ:

Դա մի հայկական գերեզմանատուն է, որի միջում մի մեծ մատուռ է կառուցւած ու նրա ներքևում այդ պանթեօնն է, որի մի հոյակապ խոր ներքնայարկ շէնք է բազմաթիւ կամարներով ու իւրաքանչիւր կամարի ներքև հայրիւրաւոր մութ նկուղներ զանազան յարկերով ու իւրաքանչիւր նկուղում պահ են դրած քանի դագաղներ: Հեշտութեամբ ենք գտնում մեր ուզած դագաղները, որոնք արդէն փտել էին Լոնդոնի խոնաւութիւնից, որոնց պղնձեայ անամատախտակների վրայ անգլերէն լեզուով փորագրւած կարդում ենք հետևեալը, որի հայերէն թարգմանութիւնն եմ ներկայացնում այստեղ.

Աննա Մելիք Յակոբեան Բաֆֆի
ծնունդ 20 Մայիս 1848
մահ 17 Յունիս 1920

Արամ Մելիք Յակոբեան Բաֆֆի
մահացած 12 նոյեմբեր 1919 թ. 43 տարեկան հասակում, 1876

Արշակ Մելիք Յակոբեան Բաֆֆի
ծնունդ 24 մարտ 1879
մահ 1946 Օգոստոս 12

Խոր յարգանք ենք մատուցում երեք դիակներին, նկարում ենք նրանց առջևում ու տխուր վերադառնում տուն:■

ՈՍԿԷ
ՕՂԱԿՆԵՐ

ԼՈՅՍ երկշաբաթները ջերմօրէն շնորհաւորում է ճոր ամուսնացած սիրելի զոյգերին:

Թանիա Շահբազեան	Ղազարեան	-	Ալբերթ
Իրմա Պօղոսեան	Վահիկ Իսաղուլեան		
Ֆրիդա Բազզուշեան	Մաթրուսի	-	Ժորայր
Ռամոնա Մարգարեան	Վարդանեան	-	Գեւիկ
Նայիրի Խաչատրեան	Պօղոսեան	-	Նորիկ
Նինետ Սահարեան	Ղարախանեան	-	Ալբերթ
Առլետ Իսկանդարեան			Չամլետ Ռաթնուսեան

«Լոյս» երկշաբաթաթերթի՝
յարգարժան խմբագրութեան
Ջերմ բարեւոյներ հարազատ «Լոյս» ին:
Ձեզ եմ ուղարկում իմ ուսուցչական
կեանքի յուշերից: Եթէ յարմար գտնէք տը-
պագրելու շնորհակալ կը լինեմ:

Յարգանքներով՝ Անահիտ Ա.
17 Մեպտեմբերի 2000 թ.

Ուսուցչուհու Յուշատետրից

Գնումներ անելու համար մտնում եմ խանութ, երկու օրիորդներ կան՝ վաճառորդուհին եւ մէկ ուրիշը: Ուրախ-
զարթ խօսում եմ, կատակում: Մօտենում եմ ու հարցնում
ուզածս ապրանքի գինը,- ինչքան ծանօթ է այս աղջիկը,
ինչքան հարազատ, եւ ահա հնչում է նրա զրնգուն ձայ-
նը,-օ՛ դուք էք Տիկին Անահիտ, յիշո՞ւմ էք ինձ: Մտաբերե-
լով պատասխանում եմ՝ - այո աղջիկս, յիշում եմ Վալեն-
թինն ես, իմ լաւ աղջիկներից մէկը...

Շատ եմ ուրախանում, երբ տեղեկանում եմ համալսա-
րան է մտել եւ օրը մի քանի ժամ էլ այս խանութում է աշ-
խատում եւ որ շուտով պիտի ամուսնանայ:

Դուրս եմ գալիս խանութից, «վերադառնում» եմ աւելի
քան քսան տարի առաջ, երիտասարդ ու անփորձ ուսուց-
չուհի, դասարան եմ մտնում, առաջին թէ երկրորդ տար-
րական, մի քիչ երեխաների հետ խօսելուց յետոյ նախ-
քան դասն սկսելը, նկատում եմ, երեխաներից մէկին, որ
բողէ փափուկ գլխարկը ամուր քաշել է գլխին:

- Գլխարկդ հանի՛ր աղջիկս, սկսում եմ դատը,- ինչո՞ւ
գլխարկդ չես հանում,- նորից եմ կրկնում,- ոչ օրիորդ,-
քթի տակ պատասխանում է երեխան: Ջգում եմ յամա-
ռում է, ես էլ եմ սկսում յամառել, նախ աշխատելով համո-
զել նրան, որ գլխարկով կամ ձեռնոցով չի կարելի դասա-
րանում նստել, եւ յետոյ լուրջ պահանջում եմ նրանից, որ
գլխարկը հանի:

Վերջապէս փոքրիկ երեխան դողդողում ձեռքերը տա-
նում է դէպի գլուխը, եւ խուլ հեկեկում,- օրիորդ, երբ որ
մազերս թաց են շատ տգեղ եմ լինում...Եւ իսկապէս էլ
փոքրիկ ձեռքերով որքան աշխատում է խիտ ու զանգուր
մազերը մի կերպ կարգի բերել՝ չի ստացւում, եւ արդէն
լաց է լինում՝ յոնգուր-յոնգուր:

Մի պահ շարունակ եմ, Աստուած իմ ես ինչ արի այս քն-
քոյշ երեխայի հետ, սիրտս մղկտում է, գրկում եմ նրա խղ-
ռիւ մազերով գլուխը, շոյում եմ թաց այտերը,- ոչ սիրելիս,
դու շատ- շատ սիրում աղջիկ ես...

Եւ ահա այսօր, երբ տարիներ յետոյ հանդիպում եմ
նրան, չգիտեմ քանիերորդ անգամայ համար, ցատկ եմ
յիշում ու զարմանում եմ, ինչպէ՞ս կարողացայ, այդքան
կոպիտ ու անողոր լինել, այդ փոքրիկ- փոքրիկ զանգուր
ու անհնազանդ մազերով աղջկայ դիմաց (Այդ աղջիկը
Վալենթինն էր):■

Առաջին օրը դպրոցում

15-16 տարեկան եմ, հազիւ 9-րդ դասարանը աւարտ-
ած, հազար ու մի իրարամերժ զգացումներով լեցուն,
սրտատրոփ, բայց եւ յուսալի ու ինքնավստահ քայլերով,
առաւօտ շուտ ճանապարհ եմ ընկնում դէպի, Մազիար,

(ներկայ Ծանօթ) դպրոցը՝ որպէս հայոց լեզուի ուսուցչուհի:
Այն ժամանակ երեւի թաղի ամենաբարձր կրթութիւն ու-
նեցող աղջիկներից մէկն էի համարում: Ինչչէ՛ն նախորդ
գիշերն ու քոլորովին չէի կարողացել քնել. ամբողջ գիշե-
րը մտքով պատկերացրել էի ինչպէ՞ս պիտի անց կացնեմ
առաջին օրը դպրոցում այս անգամ ոչ թէ աշակերտ, այլ
որպէս ուսուցիչ:

Աննկարագրելի ուրախութեամբ դասարան եմ մտնում,
թէ՛ս ամբողջ երազանքս է շարունակել կրթութիւնս:

Էջեր կարելի է գրել այդ առաջին օրայ մասին, սա-
կայն ամենից ցայտուն յիշողութիւնս հետեւեալն է՝ դիւրին
եմ կարողանում մերել փոքրիկ երեխաների հետ, երեւի
հէնց այդ պատճառով որ միշտ սիրել եմ երեխաներին եւ
մանկուց երազանքս է եղել դառնալ ուսուցչուհի: Երբորդ
ժամի կէսերին էր, երբ զիլ ու առողջ ձայնով խօսում էի
երեխաների հետ, երբ դասարանի դուռը թեթեւ բացւում է,
դուրս եմ գնում տեսնեմ պրն. Ա. Մեսրոպեանն է, որը այն
ժամանակ դպրոցի հայ տեսուչն էր համարում, համես-
տութեամբ ինձ ասում է,- Օր. Անահիտ աշխատէք ձեր
ձայնը մի քիչ իջեցնել: Բանից դուրս է գալիս իմ զիլ ու
առողջ ձայնը համարեա խանգարել է կողքի բոլոր
դասարաններին: Ասում է ու գնում, սակայն այդ խօս-
քերից յետոյ, կարծես մի ամբողջ տակաւ սառը ջուր լըց-
րին իմ գլխին, տրամադրութիւնս ընկաւ, ամբողջ օրը
մնացի ընկճւած ու տխուր, սակայն եւ սովորեցի կարելի է
նաեւ դասարանը դեկավարել աւելի հաճելի ու ազդու
ձայնով, քան ականջ ծակող եւ ուրիշներին խանգարող
զիլ ու բարձր ձայնով:■

Ստացւած գրութիւն

Հայ երգի հետ օտարն եւս հրամանում

Հայրենիքի եւ ազգային մշակոյթի նկատմամբ սերը
մղում են մեզ ներկայ գտնուել Հայաստանից հրախիւրած
երգի ու պարի խմբերի եւ համոյթների ելոյթներին,
այսպիսով հոգեկան սնունդ ստանալու եւ հաղորդակից
դառնալու մեր ազգային եւ ժողովրդական երգ ու պարին:

Շատ ենք ուրախանում մեր արեստագէտներով, տա-
րափազին ծափերով զնհատում նրանց: Հանդիսատես-
ներս առաւել պիտի ոգեւորենք ի տես զուտ հայ երգն ու
պարը՝ հայկական գեղեցիկ եւ լուրջ տարազով:

Տարբեր ազգերի երաժշտութիւնը ազնուացնում է հո-
գին, դրա մէջ որեւէ մի կասկածանք, սակայն հայրե-
նիքից հեռու այս ավերում մերն է մեզ հետաքրքրում,
մերն է մեզ հոգեպէս ուրախացնում եւ կապում մեր ար-
մատներին, եթէ ոչ օտար լեզուով երաժշտութիւն ամէն
կողմ որդուած է: Հայրենիքից հրախիւրած արեստագէտի
առաքելութիւնը պէտք է լինի այն, որ անաղարտ հնչեցնի
հայ երգն ու պարը եւ մշակոյթը ժողովրդական հան-
դիսութիւններում:

Վերջերս «Արարատ»-ում եւ «ԸՄՖՖ»-ում ներկայ
գտնեցին Հայաստանի արեստագէտների երգահան-
դէս-ելոյթներին: Կատարումները շատ յաջող էին, սա-
կայն օտար լեզուով հնչած երգերն ու դերակատար կա-
նանց հագուստը խորթ էին մեր վարք ու բարքին:

Ցանկալի է պատասխանատու անձինք նկատի
առնեն այս պարագան:

Շմայեակ Արուսեան

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ԱԶԳԱՅԻՆ ԺՈՂՈՎ

(Պատմական ակնարկ)

Շուկայական յարաբերությունների ձևափոխումն և սեփականությունն տարբեր ձևերի զարգացման համար անհրաժեշտ պայմաններ ստեղծելու գործում կարևոր նշանակություն ունեցավ Գերագոյն Խորհրդի 1991թ. փետրվարին ընդունած «Հայաստանի Հանրապետությունում սեփականաշնորհման մասին» օրենքը: Հիմնադրելով նոր պայմաններում սեփականաշնորհման կենսագործման հրամայական պահանջը, նշում էր, որ արդարության և սպասարկման բնագաւառների բոլոր ձեռնարկությունները պետք է աստիճանաբար սեփականաշնորհուն և պայմաններ ըստեղծեն դրանց մրցակցային զարգացման համար: Հաշի առնելով բնակչության սոցիալական ծանր վիճակը, այդ օրենքով նախատեսվում էր սեփականաշնորհման գործընթացը սկսել ագրարային ոլորտից: 1991թ. փետրվարի վերջերին, Գերագոյն Խորհուրդը, օրենք ընդունեց «Գիտացիական և գիտացիական կոլեկտիւ տնտեսությունների մասին», որով սահմանվում էին անհատական գիտացիական և կոլեկտիւ տնտեսությունների կազմակերպման հիմնական սկզբունքները: Այդ օրենքի կենսագործմամբ 1991-92թթ. լուծարեցին հանրապետության տարածքում եղած կոլտնտեսություններն ու պետական տնտեսությունները (տոլխոզներ) և ձեւափոխեցին 320 հազար գիտացիական անհատական և գիտացիական կոլեկտիւ տնտեսություններ: Դժբախտաբար այս վճռորոշ քայլից յետոյ պետական մարմինները իրենց հիմնական գործը աւարտած համարեցին և որեւէ միջոցառում չմշակեցին գիտացիական տնտեսությունների կենսագործունէութիւնը ապահովելու համար: Իր յոյսին թողնւած գիտացիին չկարողացաւ բարձրացնել տնտեսութեան արդիւնաւտութիւնը: Գիտը ընկաւ շատ ծանր վիճակի մէջ: Միայն 1995-96թթ. յետոյ Գերագոյն Խորհուրդը մի շարք միջոցառումներ մշակեց գիտացիութեանը վարկային և նիւթական օժանդակութիւն ցոյց տալու համար:

Նյութների սեփականաշնորհման և ապալետականացման մասին» որոշումը, որը յետագայում անընդհատ լրացւում է նորանոր որոշումներով: Այդ որոշումը հիմնականում կենսագործեց 1993թ. յետոյ: 1994թ. սեփականաշնորհմանը մասնակցեցին արդիւնաբերական նախարարութեան 286, թեթեւ արդիւնաբերութեան նախարարութեան 147 ձեռնարկութիւն: 1995թ. սկսեց արդիւնաբերական խոշոր և միջին ձեռնարկութիւնների սեփականաշնորհումը: Միայն 1994-95թթ. հանրապետութիւնում սեփականաշնորհեց մօտ 800 ձեռնարկութիւն: Անշուշտ այստեղ թոյլ տրեցին կոպիտ սխալներ, որոնք բացասաբար անդրադարձան նոր տնտեսական յարաբերութիւնների ձեւափոխման վրայ:

1992թ. մայիսին Գերագոյն Խորհրդի մտաշըջանը օրենք ընդունեց բնակարանների սեփականաշնորհման մասին, որով անհատոյց բնակիչներին յանձնեցին նրանց զբաղեցրած բնակարանները: Այդ գործընթացը շարունակեց մի քանի տարի:

Հանրապետութեան անկախութեան և անվտանգութեան պահպանման նպատակով 1991թ. վերջերին ըստեղծեց պաշտպանութեան նախարարութեան, իսկ 1998թ. կազմակերպեց բանակի շտաբը և ձեւափոխեցին համապատասխան վարչութիւնները: Նախարարութիւնը միաւորեց և գլխաւորեց բոլոր ազատամարտիկների գործունէութիւնը, զբաղելով նրանց անհրաժեշտ մտաւորականների հարցերով: 1993թ. Հայաստանի Գերագոյն Խորհրդի հրամանագրով, կազմակերպեց հայոց ազգային, մշտական բանակը: 1994թ. արդէն հայկական բանակը հասաւ միջազգային փաստաթղթերով վաւերացւած բանակի: Մեծ աշխատանքներ տարեցին ռազմաարդիւնաբերական համալիրի ձեւափոխման գործում: Տարեցտարի ձեռք բերելով փորձ և ռազմական հմտութիւն հայոց բանակը դարձաւ անկախ պետականութեան հողի պաշտպանը:

Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդը (յետագայում՝ խորհրդարանը) ի սկզբանէ վարել է բոլոր երկրների և յատկապէս հարեւանների հետ բարիդրացիական յարաբերութիւններ հաստատել քաղաքականութիւն: 1991թ.

Նորաստեղծ հանրապետութիւնը ծանր ժառանգութիւն ստացաւ նաեւ արդիւնաբերութեան բնագաւառում: Դեռ ևս 1989թ. ընդդիմութեան պահանջով փակեցին Ալատերքու Լեռնամետալուրգիական կոմբինատը, Վանաձորի քիմիական գործարանը, «Նաիրիտ» գիտաարտադրական միաւորումը, իսկ ԽՍՀՄ փլուզումից յետոյ դարբեցին գործել նաեւ արդիւնաբերութեան միւս ձեռնարկութիւնները, որոնք զրկել էին հումքից և էներգիայից: Շրջափակման հետեւանքով դժարացաւ նաեւ արտադրանքի իրացումը: Այս բոլորը ծանր սոցիալական հետեւանքներ ունեցան:

Հայաստանի Ազգային ժողով

Հայաստանի Հանրապետությունը ճանաչեցին ԱՄՆը, Ռուսաստանը, Կանադան եւ այլ երկրներ: 1992թ. մարտից Հայաստանը ՄԱԿի լիիրաւ անդամ է: Գերագոյն Խորհուրդը պարբերաբար անդրադարձել է տարբեր երկրների հետ դիւանագիտական ու տնտեսական յարաբերութիւններ հաստատելու հարցերին եւ անհրաժեշտ իրաւական դաշտ ստեղծել դրանց գործունեութեան համար: Գերագոյն Խորհուրդը զգալի աշխատանքներ է կատարել ԱՊՀ երկրների հետ յարաբերութիւնները բարելաւելու եւ միասնական տնտեսական գործունեութիւն ծաւալելու համար:

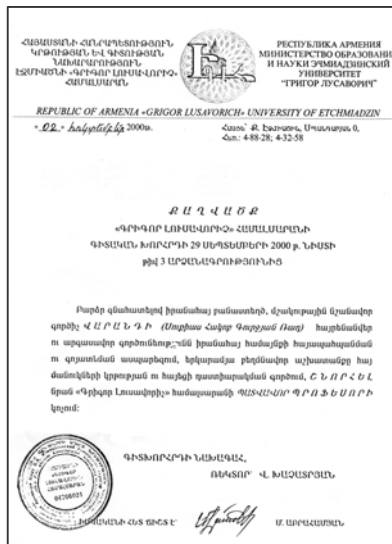
Հայաստանի նորանկախ Հանրապետութեան Գերագոյն Խորհուրդը բաւականին լայն գործունեութիւն ծաւալեց հասարակութեան դեմոկրատական հասարակական յարաբերութիւնների նոր կարգավիճակի հաստատման ուղղութեամբ: Դեռեւս 1990թ. նոյեմբերին Գերագոյն Խորհուրդը որոշում ընդունեց պետական ձեռնարկութիւնների, ուսումնական հաստատութիւնների ապաքաղաքականացման մասին, որով փաստօրէն, վերացում էր միակուսակցական համակարգը եւ գործողութիւնների լայն ասպարէզ բացում հասարակական-քաղաքական կազմակերպութիւնների համար: 1992թ. փետրարից Գերագոյն Խորհուրդը ընդունեց «Հասարակական-քաղաքական կազմակերպութիւնների մասին» օրէնք՝ անհրաժեշտ պայմաններ ստեղծելով բազմակուսակցական համակարգի ձեւաորման համար: Մեղմ ժամկետում Հայաստանում տասնեակ կուսակցութիւններ ու հասարակական կազմակերպութիւններ սկսեցին գործել: Աւանդական կուսակցութիւնների կողքին յայտնեցին բազում նոր կուսակցութիւններ եւ միութիւններ, որոնք հրատարակում են իրենց բերթերը, եւ նպաստում բնակչութեան հասարակական գիտակցութեան բարձրացմանը:

Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդը մինչեւ 1994թ. Ադրբեջանի հետ զինադադարի կնքումը բազմիցս անդրադարձել է հանրապետութեան անկախութեան, անվտանգութեան, տարածքային ամբողջութեան պահպանման, Ղարաբաղի ազատագրական պայքարին օգնելու հարցերին: Յատկապէս մեծ աշխատանք է տարւել քաղաքացիների իրաւունքները պաշտպանելու ներքին կարգ ու կանոն հաստատելու, ինչպէս նաեւ միջազգային քաղաքական ու տնտեսական յարաբերութիւններ կարգաւորելու օրէնսդրական դաշտ ստեղծելու ուղղութեամբ:

1995թ. յուլիսին, Հայաստանի խորհրդարանային ընտրութիւնների հետ մէկտեղ ընդունեց նաեւ Հայաստանի Սահմանադրութիւնը, որի դրոյթները հանգամանօրէն քննարկել եւ մշակել են Գերագոյն Խորհրդի նստաշրջաններում: Այս բոլորը նոր տնտեսական ու հասարակական յարաբերութիւնների հաստատման ուղղութեամբ կատարւած առաջին քայլերն են: ■

Իրանահայ բանաստեղծ՝ Վարանդի յաջողութիւնը

Ուրախութեամբ տեղեկացանք, որ իրանահայ բանաստեղծ՝ Վարանդը Պատույ Պրոֆեսորի կոչման է արժանացել Հայաստանում: Ստորեւ տպագրում ենք այդ կոչման վկայականի մի պատճէնը՝ յետզայում անմախքնաջ յաջողութիւն մաղթելով շքանշանի արժանացած

բանաստեղծին:

Համար 8 խաչբառի լուծած տարբերակը

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
1	ա	զ	ա	տ	ու	ք	իւ	ն	գ	ն	խ	ա	կ		
2	ք	ա	լ	ա	ր	ա	ր		տ	ա	օ	ա	պ	ե	լ
3	ո	ր	ա	կ		զ	ա	ճ	ա	ճ	ն	ը		ի	
4	վ		ն	լ	ա	յ	ի	ք	ո	ք	ի	լ			
5	ե	տ		հ	ա	կ	ա	ժ	ա	ր	տ	ե	ի	ո	
6	ա	կ	ն	ա	կ	ի	տ		ր	ք	ա		ո	ճ	
7	ն	ա		յ	ա	ր	ու	ք	իւ	ն	գ	օ	ս	ր	
8		ր	ն	ա	ժ		կ	ն	ն	ա	ց		ր	կ	ա
9	պ	ա	օ	ն	ա	ս		ն	ն	ա	զ		ո	ն	
10	ա	ժ		պ	ն	ա	կ	է	ի	ն	ժ	ա	ր	ի	
11	շ	ի	յ	ա		լ	ր	ու	ժ		ք	ա	ղ	տ	
12	ա	տ		ս	ա	ճ	ա	ր	ի	ա		կ	ա	ս	
13	ր		ճ	տ	ր	ա	կ		յ	ր	ք	ա	խ	ո	ի
14	ու	ղ	ի		ի	ս	զ	ի	շ	ա	տ	ի	է		
15	ն	ա	ս	ն	ա	տ	ն	լ		ի	ք		ն	ի	զ

Ձար. 8 եւ վերջ

Զ Զ Զ

Շփոթեցնող ցավեր

*Դոկտ. Նորման Սարկուս
HEALTH պարբերաթերթից
թարգմանեց՝ դոկտ Յ. Զրաչեան*

Վերջերս գործակիցներիցս մեկը խմբագրատուն մտաւ տագնապահար: Նա տառապում էր բորբոքում ատամի մի այնպիսի ցաւից, որի նմանը երբեք չէր ունեցել: Ցաւից վատթարն այն վախճն էր, որ նա ուներ ատամի արմատի կանալի հորատումից (root canal), որին համոզուած էր, որ պիտի ենթարկւէր:

Չէր կարող պատկերացնել ընկերոջս զարմանքը, երբ ատամնաբոյժը հաստատեց՝ նրա ատամները կատարելապէս առողջ են... Եւ նրան առաջարկեց ներքին բժշկի: Իսկ ո՞րն էր վերջնիս ախտորոշումը:

- Ոսկրախտոշների մի կատաղի վարակ (sinusitis):

Այդ ո՞նց էր, որ գործակիցս ցաւը ընկալում էր ցաւի աղբիւրից այդչափ հեռու կէտում:

ԱՄՆ-ի ցաւաբանական բժշկական կաճառի նախկին նախագահ եւ ներկայիս Նիւ-Եօրքի բժշկական վարժարանի օգնական պրոֆեսոր՝ դոկտ. Նորման Մարկուսը ինձ ասաց, որ այդ երեւոյթը կոչւում է «վերադարձ» ցաւ (referred pain):

Դրա պատճառն այն է, որ մարմնի զանազան մասերում ծայր առած ցաւային ազդանշանները յաճախ ընթանում են միեւնոյն ջիղի միջով եւ հասնում ողնուղեղին եւ ուղեղին: Այնտեղ, ուր զգացում է ցաւը, կարող է բաւականին հեռու լինել այն կէտից, որտեղ թագնուած է բուն պատճառը:

Վերոյիշեալ ցաւի ամենից հանրայայտ օրինակը սրտի կաթւածն է: Սրտի մեռած հիւսկէից սկիզբ առած ցաւը կարող է զգացել ձախ ծնօտում, ձախ բազկում կամ ուսում... Վզի յետեւի եւ վերին մասում, ծոճրակում... կամ էլ- իհարկէ- կուրծքի վանդակում:

Չարմանք պատճառող օրինակներ են.

ա- Աջ ուսի ցաւը- լիարդի կամ լեղապարկի խնդրով:
բ- Երաստանի (ճիճք)ցաւ- երիկամի քարի հետեւանքով:

գ- Ազդրի ցաւ - կոնակի խնդրով:

Դոկտ. Մարկուսի խորհուրդը

Սրտի հարուածի ախտանշաններ ունենալիս, անմիջապէս դիմեցէք շտապ օգնութեան կայան (emergency stoom): Հակառակ պարագային այցելէք ձեր ընտանեկան բժշկին, պահանջէք բժշկական քննութեան ենթարկել նախքան թանկի նստող քննութիւնների համար համաձայնութիւն տալը: Չեր բժշկական թղթածրարի մէջ եղած տեղեկութիւնները եւ մի պարզ, տարրական Ֆիզիկական քննութիւն թոյլ կը տան ձեր բժշկին լուսաբանել վերոյիշեալ ցաւի միջոցով գոյացած շփոթ յարուցող պատգամները: ■

Շարունակութիւն՝ նախորդ համարից

ԱՅՐԻԱՆԵ ԶԵՐԱՍՅԻՆ. Չեքերի կամ ոտքերի այրւածքի դէպքում անմիջապէս այրւած մակերեսը դնել սառը, հոսող ջրի տակ եւ պահել այնքան, որ ջրից հանելիս զգացի միայն թեթեւ ցաւ:

Եթէ մարմնի այրւած մասը հնարատր չի պահել հոսող ջրի տակ, այդ մակերեսին դնել սառոյց կամ, ծայրահեղ դէպքում, սառը ջրով ջերմակ (գրելկա) կամ բրջոց: Առաջացած հեղուկով լի պարկիկները չվնասել եւ չծակել: Մաշկին քսել քսուքներ, որոնք պարունակում են հակաբորբոքային հորմոններ կամ ոչ ստերոիդային նիթեր (ֆլուցիճար, սինալար, սինաֆլան, գի-նքսիզոն, օքսիկորդ, ինդոմետացիճի քսուք):

Եթէ այրւածքները խորն են կամ ընդարձակ, մինչեւ տուժածին հիւանդանոց հասցնելը խմեցնել ցաւազրկող (անալգին, պենտալգին, ամիդոպիրին, քիլեմոլ եւ այլն), եթէ ցաւազրկողներ չկան՝ որոշ քանակութեամբ (20-50 գ) օղի կամ կոնեակ եւ մեծ քանակութեամբ տաք հեղուկներ (թէյ, սուրճ) շոկային վիճակից խուսափելու համար:

Տարածում գտած միջոցները (այրւածքին ձեթ, մեղր, մածուն, ձի սպիտակուց, սողա եւ այլն քսելը) անօգուտ են եւ յաճախ էլ՝ վնասակար:

Սկսած 2-րդ օրանից, այրւած տեղերի վրայ կարելի է դնել նախապէս մաքրած եւ քերիչով քերած հում կարտոֆիլ կամ մաղեայի ու բամբակի կապը թրջել հում կարտոֆիլի թարմ հիւթով եւ դնել այրւած տեղի վրայ:

Այրւածքների դէպքում ժողովրդական բժշկութեան մէջ խորհուրդ է տրւում կիրառել հետեւեալ միջոցներից որեւէ մէկը՝

1. Լորենու նրբակեղեւի փոշին խառնել եւ դնել այրւածի վրայ:
2. Խոնդրատի չորացրած տերեւները եւ ծաղիկները փոշիացնել, խառնել ցանկացած ձեթի հետ եւ քսել այրւածքին:
3. Կաղնու կեղեւը (40 գ) 10 րոպէ եռացնել 200 մլ ջրում, հովացնել, քամել, օգտագործել թրջոցի ձեւով:
4. Կռատուկի արմատի փոշու 4 ճաշի գրպա եփել 4 բաժակ ջրի մէջ, մինչեւ հեղուկը թանձրանայր, այնուհետեւ վերջինիս 1 մասը խառնել 4 մաս կարագի հետ եւ օգտագործել որպէս քսուք: ■

Նորամուտների գալուստը բարի

Քրիստիտ Եաղաբեան
մայրը՝ Վալենթին
հայրը՝ Էդիկ

Ծիրօթեցնող ցաւեր

*Ղոկտ, Նորման Սարկուս
HEALTH պարբերաթերթից
թարգմանեց՝ ղոկտ Յ. Զրաչեան*

Վերջերս գործակիցներիցս մէկը խմբագրատուն մտաւ տագնապահար: Նա տառապում էր բորբոքում ատամի մի այնպիսի ցաւից, որի նմանը երբեք քիչ չէր ունեցել: Ցաւից վատթարն այն վախճն էր, որ նա ուներ ատամի արմատի կանալի հորատումից (root canal), որին համոզուած էր, որ պիտի ենթարկւէր:

Չէր կարող պատկերացնել ընկերոջս զարմանքը, երբ ատամնաբոյժը հաստատեց՝ նրա ատամները կատարելապէս առողջ են... Եւ նրան առաջարկեց ներքին բժշկի: Իսկ ո՞րն էր վերջնիս ախտորոշումը:

- Ոսկրախտոշների մի կատաղի վարակ (sinusitis):

Այդ ո՞նց էր, որ գործակիցս ցաւը ընկալում էր ցաւի աղբիւրից այդչափ հեռու կէտում:

ԱՄՆ-ի ցաւաբանական բժշկական կաճառի նախկին նախագահ եւ ներկայիս Նիւ-Եօրքի բժշկական վարժարանի օգնական պրոֆեսոր՝ ղոկտ. Նորման Մարկուսը ինձ ասաց, որ այդ երեւոյթը կոչւում է «վերաշրջան» ցաւ (referred pain):

Դրա պատճառն այն է, որ մարմնի զանազան մասերում ծայր առած ցաւային ազդանշանները յաճախ ընթանում են միեւնոյն ջիղի միջով եւ հասնում ողնուղեղին եւ ուղեղին: Այնտեղ, ուր զգացում է ցաւը, կարող է բաւականին հեռու լինել այն կէտից, որտեղ թագնրած է բուն պատճառը:

Վերոյիշեալ ցաւի ամենից հանրայայտ օրինակը սրտի կաթւածն է: Սրտի մեռած հիւսկէից սկիզբ առած ցաւը կարող է զգացել ձախ ծնօտում, ձախ բազկում կամ ուսում... վզի յետեւի եւ վերին մասում, ծոճրակում... կամ էլ- իհարկէ- կուրծքի վանդակում:

Չարմանք պատճառող օրինակներ են.

ա- Աջ ուսի ցաւը- լիարդի կամ լեղապարկի խնդրով:
բ- Երաստանի (ճիճք)ցաւ- երիկամի քարի հետեւանքով:

գ- Ազդրի ցաւ - կոնակի խնդրով:

Դոկտ. Մարկուսի խորհուրդը

Սրտի հարուածի ախտանշաններ ունենալիս, անմիջապէս դիմեցէք շտապ օգնութեան կայան (emergency stoom): Հակառակ պարագային այցելէք ձեր ընտանեկան բժշկին, պահանջէք բժշկական քննութեան ենթարկել նախքան թանկի նստող քննութիւնների համար համաձայնութիւն տալը: Չեր բժշկական թղթածրարի մէջ եղած տեղեկութիւնները եւ մի պարզ, տարրական ֆիզիկական քննութիւն թոյլ կը տան ձեր բժշկին լուսաբանել վերոյիշեալ ցաւի միջոցով գոյացած շփոթ յարուցող պատգամները: ■

Շարունակութիւն՝ նախորդ համարից

ԱՅՐԻԱՆԵ ԶԵՐԱԱՅԻՆ. Չեքերի կամ ուրբերի այրւածքի դէպքում անմիջապէս այրւած մակերեսը դնել սառը, հոսող ջրի տակ եւ պահել այնքան, որ ջրից հանելիս զգացի միայն թեթեւ ցաւ:

Եթէ մարմնի այրւած մասը հնարատր չի պահել հոսող ջրի տակ, այդ մակերեսին դնել սառոյց կամ, ծայրահեղ դէպքում, սառը ջրով ջերմակ (գրելկա) կամ բրջոց: Առաջացած հեղուկով լի պարկիկները չվնասել եւ չծակել: Մաշկին քսել քսուքներ, որոնք պարունակում են հակաբորբոքային հորմոններ կամ ոչ ստերոիդային նիթեր (ֆլուցիճար, սինալար, սինաֆլան, գի-նքսիզոն, օքսիկորդ, ինդոմետացիճի քսուք):

Եթէ այրւածքները խորն են կամ ընդարձակ, մինչեւ տուժածին հիւանդանոց հասցնելը խմեցնել ցաւազրկող (անալգին, պենտալգին, ամիդոպիրին, քիլեմոլ եւ այլն), եթէ ցաւազրկողներ չկան՝ որոշ քանակութեամբ (20-50 գ) օղի կամ կոնեակ եւ մեծ քանակութեամբ տաք հեղուկներ (թէյ, սուրճ) շոկային վիճակից խուսափելու համար:

Տարածում գտած միջոցները (այրւածքին ձեթ, մեղր, մածուն, ձի սպիտակուց, սողա եւ այլն քսելը) անօգուտ են եւ յաճախ էլ՝ վնասակար:

Սկսած 2-րդ օրանից, այրւած տեղերի վրայ կարելի է դնել նախապէս մաքրած եւ քերիչով քերած հում կարտոֆիլ կամ մաղեայի ու բամբակի կապը թրջել հում կարտոֆիլի թարմ հիթով եւ դնել այրւած տեղի վրայ:

Այրւածքների դէպքում ժողովրդական բժշկութեան մէջ խորհուրդ է տրւում կիրառել հետեւեալ միջոցներից որեւէ մէկը՝

1. Լորենու նրբակեղեւի փոշին խառնել եւ դնել այրւածի վրայ:
2. Խոնդրատի չորացրած տերեւները եւ ծաղիկները փոշիացնել, խառնել ցանկացած ձեթի հետ եւ քսել այրւածքին:
3. Կաղնու կեղեւը (40 գ) 10 րոպէ եռացնել 200 մլ ջրում, հովացնել, քամել, օգտագործել թրջոցի ձեւով:
4. Կռատուկի արմատի փոշու 4 ճաշի գրպա եփել 4 բաժակ ջրի մէջ, մինչեւ հեղուկը թանձրանայր, այնուհետեւ վերջինիս 1 մասը խառնել 4 մաս կարագի հետ եւ օգտագործել որպէս քսուք: ■

Նորամուտների գալուստը բարի

Քրիստիտ Եղազարեան
մայրը՝ Վարդուհի
հայրը՝ Էդիկ

Ժամանց

ԽԱՉԲԱՌ- ՀԱՄԱՐ 9

Կազմեց՝
Գագիկ Անդրեասեանը

Շորիզոնական

1. Հայաստանից անբաժան հատուածը, որը հայ ազատամարտիկների ջանքերի շնորհիւ արդէն ազատ ու անկախ երկիր է:
2. Խառը լուր-ծովում ճանապարհորդելու միջոց-աջից այլ ուրիշ:
3. Ի մի բերել- առատ ջուր:
4. Ո՞ր ժամանակ-յատկութիւն- աջից յոգնակի աչք:
5. Գերանուն է- ազգային ասանդական հագուստ- Ֆրանսիացի յայտնի գրող եւ «Բարեւ վշտին» գրքի հեղինակը:
6. Մոցնել- Յիսուսի յարութեան տօնը- աջից ջրալի:
7. Գալիք- տարի- երկու բաղաձայն՝ Ռ եւ Ք:
8. Հայ մեծամուն բանաստեղծ - ծնօտ- անցք:
9. Խառն ասք- ռեալիստ:
10. Կապ չունեցող- ճիպոտ:
11. Թեհրանի հայկական տղայոց դպրոց - երկու ձայնաւոր՝ Ռ եւ Ա- ասելու հրամայականը:
12. Արեստի տեսակ- խառն կով- աղեղի մէջ է դրում:
13. Միրելի, հոգուն մօտիկ- խառն մագ- անաւարտ դէկ:
14. Աջից կսկիծ- քաջ- արական անուն- մուգ կարմիր:
15. Առարկայ- ուտելիք, կերակուր- իմաստուն:

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
1															
2		■				■	■				■				
3							■							■	
4				■					■		■				
5			■	■						■					
6					■						■				
7	■						■						■		■
8															
9		■	■	■				■							
10						■								■	
11	■											■	■		
12	■	■				■	■								
13	■								■					■	
14				■						■					
15			■						■						■

Ուղղահայեաց

1. Առասպել- այժմ, ներկայիս- անաւարտ գիր:
2. Մոռանալ ու հերքել- կրկնուած բաղաձայն- կրակ:
3. Պայթուցիկ սարք- եկեղեցական տիտղոս:
4. Հոլովուած դերանուն- ցածից ձմեռային հագուստ- կամաց չէ:
5. Ալիքով շաղախուած- ազգանուն է:
6. Անուրջ- արական սեռին վերաբերող:
7. Իգական անուն- համի տեսակ- տղամարդու լրացուցիչը:
8. Կրկնուած բաղաձայն- հանաք:
9. Յածից շատ շուտ- Գարրիէլ Մունդուկեանի «Պեպօ» քատերգութեան բացական կերպարը:
10. Մեծ- արտասովոր:
11. Պատկեր- կենդանու տեսակ:
12. Հայոց սուրբ լեռը- անաւարտ պաս- մերձակայ:
13. Բարերարական, բարի գործին վերաբերող:
14. Անսկիզբ մատ- տքնորդ, ջրաւոր- իրաքանչիւր տան յարկաւոր պիտոյքներից:
15. Կանչ- հատել:

ԼՈՒԻՆԷ
ԽԱՉԲԱՌ

ՍՏԱՅԷ
ՆԷՐ

ԽՍԱՅԲԱՌ համար 8-ի
լուծուած տարբերակը
տեսնել՝ էջ 21-ում:

ԱՐԱԳԱԾԻ ԼԱՆՋԵՐԻՆ

ՍօճոճօՍ »Ս ՅՆՅ ԱՅՍ ՎՅԻ ձօճՅ ՎձՕ,
Յ ԱՄՔ ձճձՍ»ձձճՆ Ա. Յ ճճձՅՅՅՅՅՅ

Պրոֆ. Ռ. Ղազարեան

- Բանից պարզում է, որ ոչ: Իրօք, շատերն են տեսել, թե ինչպես է գորտը քարացել լորտուի առաջ և կախարդածի մման նետուել նրա երախը: Բացատրեն, թե բանն ինչ է:

Այս ասելով, Միքայելը պարկից հանց քիչ առաջ բռնած օձին և շրջեց արեւի կողմը, որն արդէն նկատելի բարձրացել էր հորիզոնի վրայ:

- Ուշադիր հետևիր սրա գլխին,- ասաց նա:

Օձը դանդաղօրէն գալարում էր Միքայելի ձեռքի մէջ, պարբերաբար հանելով իր երկսայր լեզուն:

- Ինչքան շրջապատի ջերմաստճանը բարձրանայ, այնքան նա աւելի յաճախ կը հանի լեզուն,- նկատեց Միքայելը:

- Ինչո՞ւ:

- Օձի լեզուն ոչ միայն շօշափելիքի, այլև մարմնի ջերմաստիճանը կարգաւորող օրգան է: Շոգ ժամանակ յաճախակի հանելով լեզուն՝ նա ցրում է ջերմութիւնը և իջեցնում իր մարմնի ջերմաստիճանը:

- Ահա՛ թէ ինչ...

- Շարունակե՛նք,- ընտհասեց ինձ Միքայելը,- քեզ անշուշտ յայտնի է, որ գորտը սնում է որդերով, մոծակներով ու այլ միջատներով: Նա շարժող մանր առարկաները բռնելու բնածին ռեֆլեքս ունի: Նկատած կը լինես, թէ ինչ արագութեամբ է նա նետում ու բերանով բռնում իր մօտ թռչող միջատին: Յաճախ նա յարձակում է նոյնիսկ ձրկնորսական կարթի խցանի վրայ:

- Հասկացայ, Միքայել,- գոչեցի ես: Գորտի ուշադրութիւնը գրաւում է օձի շարժող լեզուն և նա նետում է օձին ընդատաջ...

- Ապրես: Վերջինիս մնում է լայն բաց անել երախը: Ի միջի այլոց, օձի հետ միևնոյն արկղում գտնելիս՝ գորտը անհանգստութեան ոչ մի նշան ցոյց չի տալիս: Ինքս եմ համոզուել փորձով:

- Իսկ վիշապը...

- Վիշապն էլ իր տեսքով ամենևին չի ահաբեկում մանր կենդանիներին կամ թռչուններին: Մեր պրոֆեսորը մի հետաքրքիր դէպքի է ակամատես եղել. արկղի մէջ խոշոր պիթոնի մօտ արջամուկ են նետել: Քաղցած պիթոնն արջամուկն անմիջապէս բերանն է առել. սակայն մուկը ուժեղ մի շարժումով դուրս է պրծել և նստելով պիթոնի դիմաց, հանգիստ սկսել է հարդարել մագերթը: Այնպէս որ...

Միքայելի խօսքը կիսատ մնաց, որովհետև հենց այդ պահին ես տեսայ... հայկական իժիմ: Այո՛, առաջինը ես տեսայ և անմիջապէս ճանաչեցի, չէ՞ որ Միքայելը պատմել էր նրա մասին: Շատ ուրախացայ և միաժամանակ վախեցայ, շունչս պահած քաշեցի Միքայելի փէշից և հանցաքով ցոյց տուի:

- Կեցցես,- շնորհակալ Միքայելը և օձերի համար յատկացած տոպրակը ինձ յանձնելով, շարժեց դէպի իժիմ: Նա տաքանում էր քարի վրայ, զարդարած էր սև ու դեղին փայլուն բծերով և ունէր եօթամասունհոգութուն սամոխմետր երկարութիւն:

Երբ Միքայելը մօտեցաւ, օձը փորձեց փախչել, բայց այնքան դանդաղ էր շարժում, ասես հիւանդ լինէր: Հա՛, մոռացայ ասել, որ Միքայելը իր հետ մի երկճղիկ փայտիկ էր վերցրել: Այդ երկու ծայրերի միջև բարակ կաշի էր քաշած: Միքայելը հետևից հասաւ օձին ու ճարպկօրէն սեղմեց նրան այդ փայտիկով այնպէս, որ կաշիէ ժապատե՛նը սեղմեց օձի վիզը, հենց գլխի մօտ:

- Մօտ արի,- կանչեց Միքայելը՝ շարունակելով սեղմել օձին:

Ես մօտեցայ: Միքայելը հանեց իր ծոցու գլխարկը և մօտեցրեց օձի բերանին: Օձի բերանից մի բարակ երկծայր թելիկ դուրս նետեց, և գլխարկի վրայ մի փոքրիկ դեղին կաթիլ մնաց:

- Այս մի կաթիլ թոյնը բաւական է, որ մարդը մահանայ,- ասաց Միքայելը:

Ահա թէ ինչպիսի խորամանկութեամբ Միքայելը ստիպեց օձին պարպել իր թոյնի պաշարը:

- Թոյնի լրիւ պաշար կուտակելու համար նրան առնդաւազն տասից-քսան բույլ կը պահանջուի,- ասաց Միքայելը,- իսկ այդ ժամանակամիջոցում մենք նրան կը տեղադրենք տոպրակի մէջ: Եւ եթէ նա համարձակուի կծել, ապա թոյնի բաժինը դեռևս մահացու չի լինի,- զուարթ վերջացրեց նա ու միաժամանակ երկու մատով զգոյշ բռնելով օձի գլխից, թափով իջեցրեց տոպրակի մէջ և արագ ձգեց տոպրակի բերանը: Այժմ տոպրակի մէջ երկու օձ կար:

- Իսկ նրանք միմեանց չե՞ն սպանի,- անհանգստացայ ես:

- Ո՛չ, օձը պէտք է տեսնի, թէ ինչ է կծում: Մթութեան մէջ չի խայթի:

Այդ օրը մենք տասներկու օձ բռնեցինք, որոնցից եօթը հայկական իժիմ էին: Արևն արդէն այրում էր, և օձերը շատ արագաշարժ էին դարձել: Ես Միքայելից մի տասը քայլ հեռու օձեր էի փնտրում, երբ լսեցի նրա ուրախ բացականչութիւնը՝

- Բռնեցի՛ր, սիրելի՛ս...

Ես մօտ վազեցի, Միքայելը չոքել էր մի մեծ քարի մօտ և աջ ձեռքով սեղմում էր ինչ-որ օձի պոչ, որի գլուխը քարի տակ էր: Յետոյ նա ձախ ձեռքը մտցրեց քարի տակ, որ գլխի մօտից բռնի, երբ յանկարծ ճշաց. օձը խայթեց նրա ձեռքը, բայց նա ձեռքից բաց չթողեց, այլ արագօրէն տեղադրեց տոպրակի մէջ: Ապա սկսեց արագ ծծել խայթածքը ու թքել: Իսկ յետոյ նա հանեց սրիչը ու խաչաձև կտրեց վերքը, որ արիւնը ազատ դուրս հոսի: Նա օգնութեան կանչեց ինձ, և խնդրեց որ պարանի կտորով պինդ ձգեմ ենթադաստակը: Պարզեց, որ դա հենց այն կատուածն է, որի մասին երագում էր Միքայելը: Ինքը կատուածը վտանգաւոր չէ, սակայն քարի տակ կար թունաւոր օձ, որը և խայթեց Միքայելին: Ես սաստիկ անհանգստացայ, իսկ Միքայելը ժպտաց ու ասաց, որ առանձնապէս մեծ վտանգ չկայ, քանի որ վերքը երակից հեռու է, և նա համարեաւ ամբողջ թոյնը դուրս է ծծել, այնպէս որ հազիւ մի քանի օր պառկի:

Ճար. էջ 25-ում

Մարզական

ՖՈՒՏԲՈՒԼԻ ԸԱՆՐԱԳԻՏԱՐԱՆ

ՔԻԼԱՐԴՕ ԿԱՐԼՈՍ ՍԱԼԻՆՊՐ (ծն. 1937 թ. Արգենտինա)- Մասնագիտությունը վիրաբույժ : Որպես խաղացող հանդես է եկել «Ման լորենցո», «Էսպանտոյ» և «Էստուդիանտես» քիմերում, վերջինի կազմում մտնել է երկրի չեմպիոնի կոչումը, Լիբերտադորեսի (1968-70) և միջալրցամաքային (1968) գլխավորը: Մարզել է «Էստուդիանտեսը», արգենտինեան այլ քիմեր: 1983թ. գլխավորել է ազգային հասարականը, որը նրա ղեկավարությամբ դարձել է աշխարհի չեմպիոն (1986) և փոխչեմպիոն (1990):

ՔԼՈՒՍԻՆ ՕԼԵԳ (ծն. 1952թ. ԽՍՀՄ) Ֆարձակուղ: Տեխնիկական բարձր պատրաստականությամբ, արագաշարժ և դիպուկ հարուստ Ֆուտբոլիստ: Հանդես է եկել Կիևի «Դինամո» (1970-87), «Ֆորեբուս» (1987-89) և «Արիս» (1989-90) քիմերում: ԽՍՀՄ հասարականում անցկացրել է 109 խաղ, խփել 44 գոլ: 1972 և 76 թթ. օլիմպիական խաղերի բրոնզե մեդալակիր, աշխարհի 1982 և 1986թթ. առաջնությունների մասնակից, Եվրոպայի գլխավորների գլխավոր (1975, 1986) և վերնագլխավոր (1975) խաղարկությունների յաղթող: ԽՍՀՄ եռթակի չեմպիոն: Եվրոպայի լուսազոյն Ֆուտբոլիստ (1975):

ՔՈՒԿ ԵՕԴՏ (1925- 78, Հունգարիա) Զախ կիսապաշտպան, 1950-ական թթ. լուսազոյններից մեկն աշխարհում: Շուրջ 20 տարի հանդես է եկել «Հոնուեր» քիմում: Ազգային հասարականում անցկացրել է 100 խաղ, խփել 11 գոլ: Աշխարհի 1954թ. առաջնության 2-րդ մրցամասկակիր, 1958-ի մասնակից, 1952թ. օլիմպիական չեմպիոն:

«ՔՈՒԿ ԽՈՒՆԻՈՐՍ» (Քուենոս Այրես) - Ակումբը հիմնել է 1905թ. Մարզադաշտը «Քոնքոնրաս» (85.000): Լիբերտադորեսի (1977-78) և միջմալրցամաքայինի (1977) գլխավորը, Արգենտինայի բազմակի չեմպիոն: Լուսազոյն խաղացողները Մոնտի, Էլարիսուո, Օրտեգա, Օլիանդո, Մար-տոլինի, Ռաֆին, Մոտիլ, Տարանտինի, Մարադոնա, ԿուսիուՖո և ուրիշներ:

ՔՈՆԿԱՐԵՆԿՕ ՍԵՐԳԷՅ (ծն. 1948թ.) Կիսապաշտպան: Մարտի վարպետ: Ֆիզիկապես լուսապատրաստած, աշխատասեր, մարտունակ, հեռու մտքով հարուստ տիրապետող Ֆուտբոլիստ: 1967-81 թթ. Երևանի «Արարատի» կազմում հանդես է եկել ԽՍՀՄ առաջնության բարձրագույն խմբում: Անցկացրել է 392 խաղ (ռեկորդային ցուցանիս Հայաստանի Ֆուտբոլիստների համար), խփել 32 գոլ: 1973թ. ԽՍՀՄ

չեմպիոն, 1971թ. առաջնության արծաթե մեդալակիր, 1973 և 1975թթ. ԽՍՀՄ գլխավորը: 1971թ. ԽՍՀՄ օլիմպիական հասարականի կազմում մասնակցել է 5 խաղի, հանդես է եկել նաև ԽՍՀՄ երիտասարդական հասարականում: ■

Արագածի... Ծար. էջ 24-ից

Նա գրպանից հանեց սրակիչը ու վերջի շուրջը երկուսիցերեք տեղ սրկեց կալիումպերմանգանատ, որը քայքայում է բոյնը: Յետոյ նա ասաց, որ պետք է շտապել գիտ, քանի դեռ ինքը չի թուլացել: Նախօրոք բացատրեց, թե ինչ կը պատահի հետը և ինձ յանձնեց օձերով լի տուարակը: Օձերը անընդհատ գալարում էին մեջքիս վրայ, և դրանից մարմնովս սարսուռ էր անցնում: Սակայն շուգ ու յոգնածությունը շուտով բթացրին վախը: Միքայելը սաստիկ դեղմել էր ու թուլացել: Չեքքը մի կես ժամում ձմերուկի չափ ուռեց: Երբ հասանք գիտ, նա հագի էր շարժում: Բայց դեռ մեկ-մեկ փորձում էր ժպտալ ինձ հանգստացնելու համար: Նա ասաց, որ ես իսկական ընկեր ու խիզախ տղայ եմ, և որ նա ինձ անպայման օձի տապալած մտով կը հիւրասիրի: Կարծեցի կատակում է, սակայն յետոյ պարզեց, որ օձի միսը անգամ համեղ է, ասես իշխան ձուկ լինի: Յետոյ նրան մեքենայով շրջանային հիւանդանոց հասցրին: Ես էլ գնացի, որպեսզի նրա հագուստը ետ բերեմ:

Երեք օր անց, երբ ես այցելեցի նրան, ձեքքը դեռ բաւականաչափ ուռած էր: Բայց այլևս չուզեց մնալ հիւանդանոցում:

- Չեղաւ, կոլեգայ',- դիմեց նա ինձ,- օրերը անցնում են, իսկ մենք ծուլութիւն ենք անում: Վաղը կեք այնտեղ,- ես նա առողջ ձեքքի մատը ուղղեց Արագածի կողմը:

Ահա և ամենը: Այսինքն ոչ. ես չպատմեցի, թե ինչ պատահեց կենդանաբանական այգում: Դա էլ ուրիշ անգամ:

Հա, մի բան էլ ասեմ: Առաջ ես կարծում էի, թէ ամենաարժանի գիտությունը Ֆիզիկան է՝ բարդ մեքենաներ, ռադիոսարքեր, տիեզերական թռիչքներ... Բայց Միքայելը ուղղակի ջախջախեց իմ համոզումները:

- Անգամ ամենապարզ, ամենացածր զարգացած կենդանի օրգանիզմը հազար անելի բարդ է, քան քո ամենաբարդ մեքենան,- ասաց նա:- Ո՞ր մեքենան է առանց մարդու ետև գնում կամ իր նմանը ստեղծում: Անհասկանալի մեքենայ չկայ, քանի որ բոլոր մեքենաները մարդիկ են ստեղծել, իսկ ամենաչնչին միջատի գործունեության մեջ դեռ շատ ու շատ անհասկանալի բաներ կան, էլ ուր մնաց մարդու ուղեղի աշխատանքը: Ինչ վերաբերում է տիեզերական թռիչքներին, ապա այնտեղ էլ առանց կենսաբանի հնարարութ չէ: Ես յետոյ, ինչպես ինքը համոզեցիք, օձ բռնելը պակաս վտանգաւոր չէ, քան Լուսին թռչելը:

Այժմ ուղղակի չգիտեմ, թէ որ գնամ, ինչ դառնամ՝ Ֆիզիկոս, թէ՛ կենսաբան: ■

Ծար. 2 և վերջ